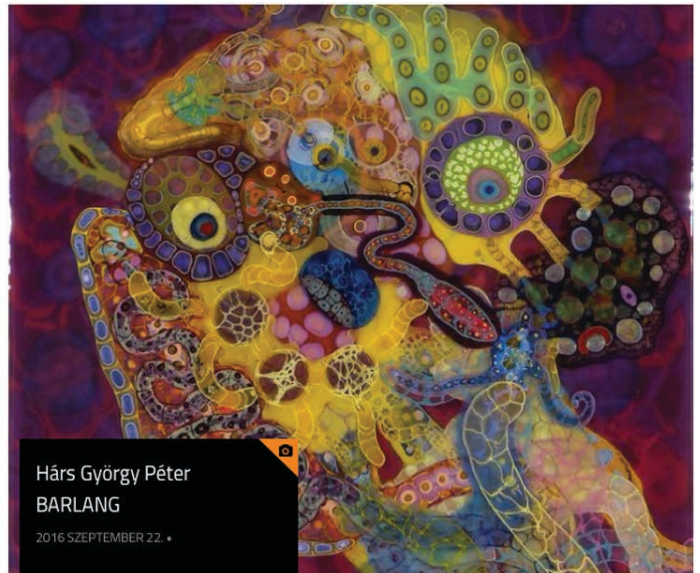

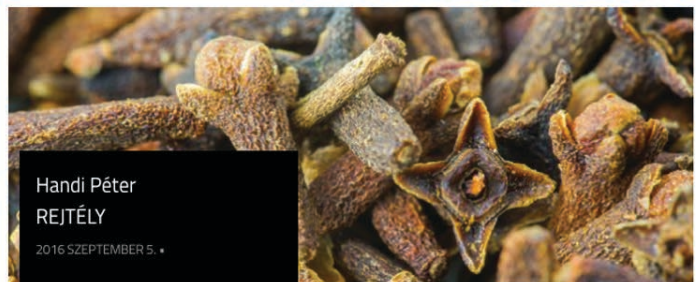
Kapitány Máté
MŰVÉSZ ÚR
2016 SZEPTEMBER 3. •

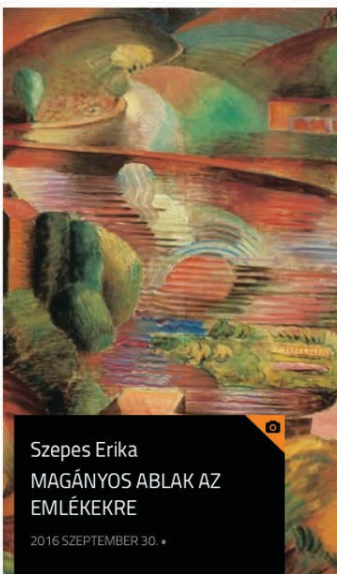
Hárs György Péter
BARLANG
2016 SZEPTEMBER 22. •

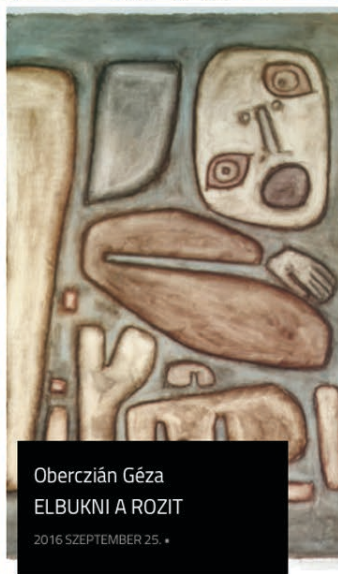
Novák Gábor
MANDRAGÓRA
2016 SZEPTEMBER 19. •

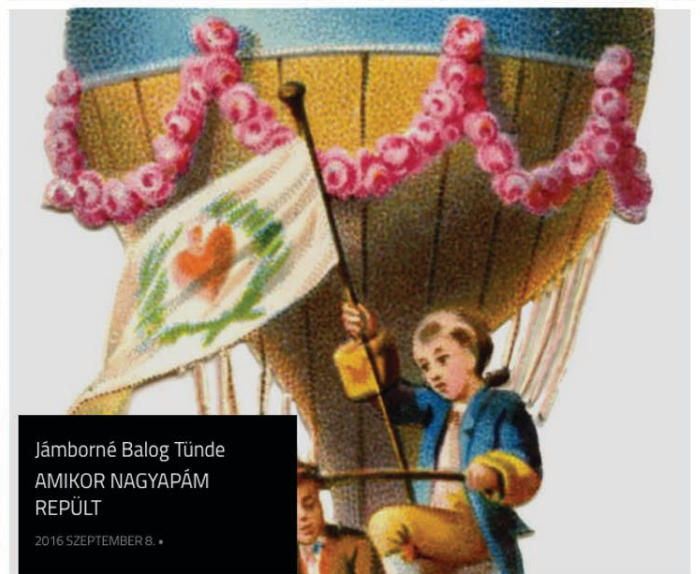
Handi Péter
REJTÉLY
2016 SZEPTEMBER 5. •

Szepes Erika
MAGÁNYOS ABLAK AZ
EMLÉKEKRE
2016 SZEPTEMBER 30. •

Oberczián Géza
ELBUKNI A ROZIT
2016 SZEPTEMBER 25. •

Jámborné Balog Tünde
AMIKOR NAGYAPÁM
REPÜLT
2016 SZEPTEMBER 8. •

LIGET

2016-9 szeptember

TARTALOMJEGYZÉK [XXIX.évfolyam 9. szám]

Jámborné Balog Tünde AMIKOR NAGYAPÁM REPÜLT	4
Birtalan Ferenc PÓKMENET	13
Handi Péter REJTÉLY; GYŰJTEMÉNY	16
Kovács Gábor A PROSZTATA, A NYUGAT ALKONYA, A NEMZETKARAKTEROLÓGIA ÉS EGYEBEK	19
Czilczer Olga FÖLD VEZÉREL FOLYÓT	27
Sümegeh Anna HA MEGHALOK	28
Kapitány Máté MŰVÉSZ ÚR	30
Szirmai Panni A TÁJON TÚL	38
Káli Enikő ÍTÉLETNAPI HARSONASZÓ	46
Szepes Erika MAGÁNYOS ABLAK AZ EMLÉKEKRE	51

EMBERI VISZONYOK

Novák Gábor MANDRAGÓRA	68
Hárs György Péter BARLANG	72
Sipos Tamás MEGTISZTULNI	82
Oberczián Géza ELBUKNI A ROZIT	84

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kállay Géza,
Kiss Lajos András, Victor András

Jámborné Balog Tünde AMIKOR NAGYAPÁM REPÜLT

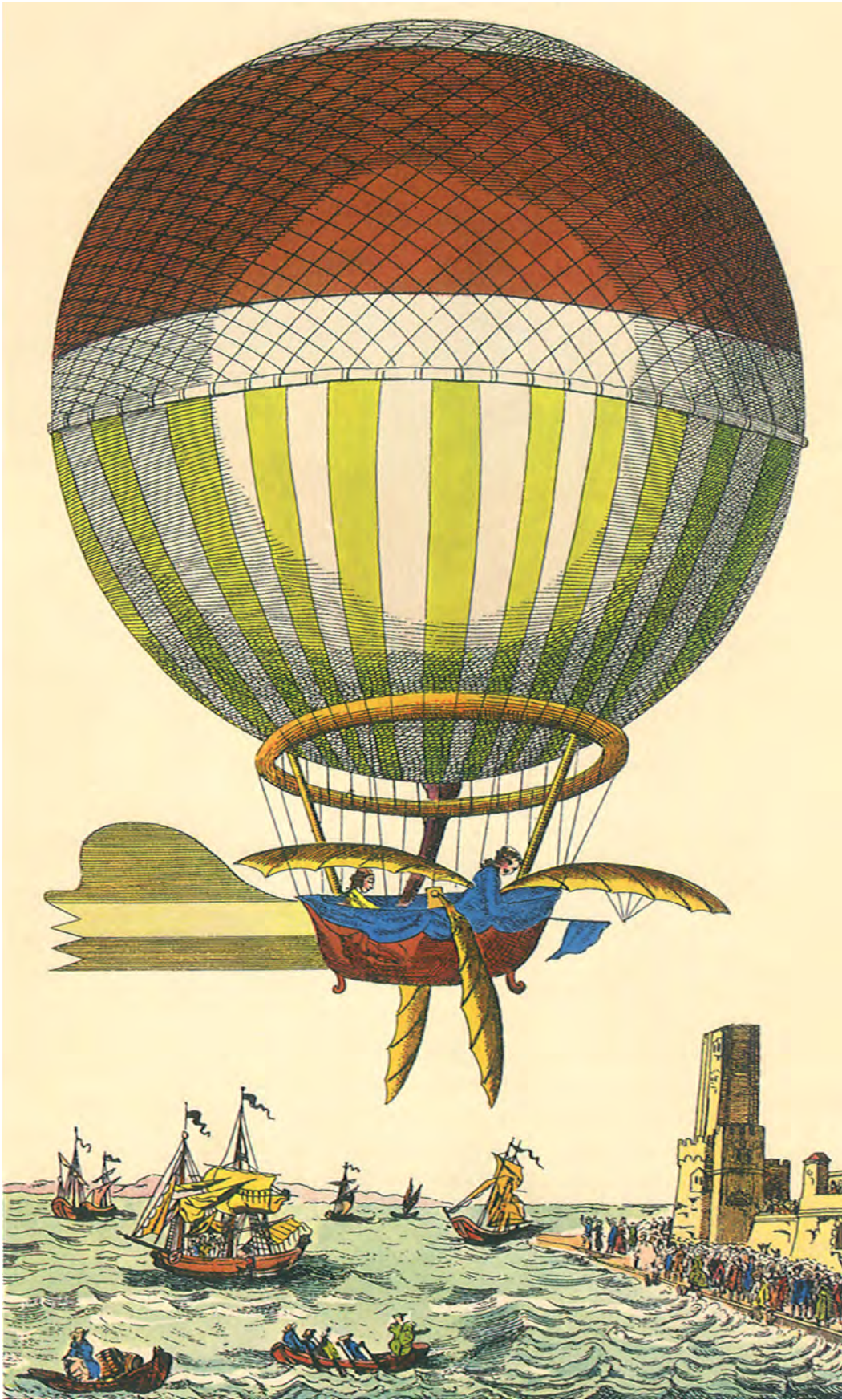
 ligetmuhely.com/jamborne-balog-tunde-amikor-nagyapam-repult/

Ezt a históriát mindenki másképp mondta el a családban. Anyám szerint a huszadik század első éveiben történt, Maca néném a millennium idejére tette, Vince bácsi *Vásárhelyi Tükör*ben megjelent karcolatában nincs utalás a dátumra, Inci néni nem hallott a színésznőről, Jenő bácsi szerint viszont maga Pálmai Ilka, a primadonna volt a megmentett hölgy, egyáltalán nem az a kis cafka, akinek Matild dédanyám elmondta. Nagyanyám bátyái kijelentették, szó sem volt repülésről és látomásról, *jól a pohár fenekére néztek, ennyi az egész*, anyám ellenben úgy hallotta Olga nénitől, hogy a léghajóban olyasmik történtek, mint Szent Antal megkísértésekor azokon a híres festményeken, amiken ördögök, csontvázak, hüllők és pucér némberek gyötrik szegény szentet.

a modern technika

A történet hitelességéért nem vállalhatok felelősséget azért sem, mert a legilletékesebb személy, nagyapám mélyen hallgatott a kalandról, mely vele és András bácsival állítólag megesett; rejtély, hogyan szivároghatott ki mégis, mert biztos, hogy András bácsi sem kérkedett ezzel, de hát a Bibliában is benne van, amit ketten tudnak, az nem titok, előbb-utóbb fény derül mindenre, bár később az idő múlásával feledésbe merül, mint annyi más viszontagsága felmenőinknek, most azonban a berlini légi szenzáció hírére olvasva, és a YouTube-on látva az elszabadult ballon hánykolódását, újra eszembe jutott ez a régi kaland, melynek ideje, helye és körülményei annyiszor változtak, ahányszor újra elpusmogta valaki a családból: volt Népliget, Lövölde tér, és a Margit-sziget is szóba jött, az elbeszélők szerint ezek valamelyikéről kapta volna fel a forgószelel a *fellengért* gondolájában egy kétes egzisztenciájú hölgygel, továbbá kántor dédapám András nevű testvérbátyjával (az erdélyi ferencesek korábbi tartományfőnökével, az esemény idején a fogarasi rendház gvardiánjával), kinek az ugyancsak fogarasi polgári fiúiskola frissen kinevezett segédtanára, az én későbbi nagyapám tartott összekulcsolt kezével tolvajlétrát, hogy be tudjon mászni a csalogatóan himbálódzó, lenyűgözően hatalmas, a rózsás derengésben fürdő teleholdnál is fényesebb léggömb vesszőkosarába, ami elég valószínűtlen, mert András bácsi negyven évvel idősebb, harminc kilóval nehezebb és egy egész fejjel magasabb volt nagyapámnál, kit majdani anyósa, Matild dédanyám – a kántor felesége – göthösként, ironizálásra hajlamos apám tyúkmellűként jellemzett, én azonban karcsúnak és törekenynek látom az egykori fővárosi kiránduláson készült fotográfián, amely Haberfeld Károly fényképezési műterméből, az Eskü út és Kígyó utca sarkán álló Clotild-palotából való, ahová nem is annyira ennen képük megörökítéséért mentek el a fogadóból fiákeren – ahogy a légyottra siető gavallérok bizonyos Krúdy nevezetű, akkortájt feltűnő író beszélyeiben –, hanem a felvonó, az első budapesti lift kipróbálása végett, melyet a modern technika legnagyobb szerűbb vívmányaként mutattak be lelkenedezve a *Fogaras és Vidéke*, valamint az *Újság* hírlapírói, olthatatlan kíváncsiságot és vágyat ébresztve András bácsiban a találmány iránt, mely nesztelenül röpíti utasait a legfelső emeletig, és ugyanilyen észrevétlenül zuhan lefelé is, csupán az utas gyomrának emelkedése jelzi az ereszkedés gyorsaságát. Ez a lebegő kalitka az üvegfalait befutó szeszélyes ornamentikájú sárgaréz indákkal és virágokkal a valóságban sokkal lenyűgözőbbnek bizonyult, mint a leírás alapján elképzelhető volt, ezért háromszor is felliftezett a fényirdához, és utasítására nagyapám – kit útimarsallnak és titkárnak vitt magával, ne kelljen jegyváltással, szobafoglalással és effajta körülményes apróságokkal foglalkoznia – mindháromszor jelentős borraivalót adott az ezüstsujtásos egyenruhába bújtatott, vigyorgását feje lesunyásával leplező liftes fiúnak.

grafficalmuse.com

Gyereklány koromban nagyapámat kemény, szigorú öregembernek ismertem, el sem tudtam volna képzelni, hogy résztvevője lehetett holmi pajzán vagy akárcsak könnyelmű kalandnak, az anyám hagyatékából előkerülő Háberfeld K. jelzésű fényképen azonban jóformán kamasz, és még a *nyalka* és a *pörge* között átmenetet képező, gondosan ápolat bajusz, az alacsony termetét megnövelő cilinder, az állat felszegő keménygallér, továbbá a mutató és középső ujja között hanyagul tartott szivarka sem kölcsönzi neki azt a férfiúi tekintélyt, mely emlékeimben páncélként óvja szikár kis alakját.

bizonyos bohémség

András bácsi lezser tartásban ül könnyű felöltőjében az atelier kellékpadján egy festett park elmosódott fái előtt. Ha nem papi civilben lenne, széles karimájú kalapjával és kígyófejes botjával akár művészfélének is nézhetnénk, látszik rajta bizonyos bohémség, amit a Róma fennhatósága alá kívánczó és a szigorú regulához visszatérni akaró rendtársai erősen kárhoztattak, szemben a függetlenséget és a székely virtust őrző többséggel, akik nyilván ezért választották meg háromszor is generálisuknak.

Mindamellet András bácsi jámbor és gyermekded lélek volt – bár bizonyos dolgokban konokul megkötötte magát –, kolostori rezidenciájában kanárikat nevelt (beszélgetett is velük, mint a Fiorettiben Szent Ferenc atyánk a madarakkal), és gazdag óragyűjteménye volt. Itáliai utazásairól a családnak szánt ajándék kegytárgyak mellett ritka kronométerekkel tért meg, melyek szerkezete az apró fogaskerekekkel, áttételekkel, rugókkal lenyűgözte, és néha azt képzelte, eme muzsikáló, csengő-bongó konstrukciók foglyul ejthetik az időt, melynek észrevétlen múlását Szent Ágoston *Vallomásait* lapozgatva kutatta, de élvezettel olvasta elvetemültebb világi szerzők műveit is, és a velencei nászút anyagi fedezete mellé a *Szent Péter esernyője* díszkiadásával ajándékozta meg nagyapámat és Margit unokahúgát, kiket a budapesti kiruccanás után boronált össze egymással.

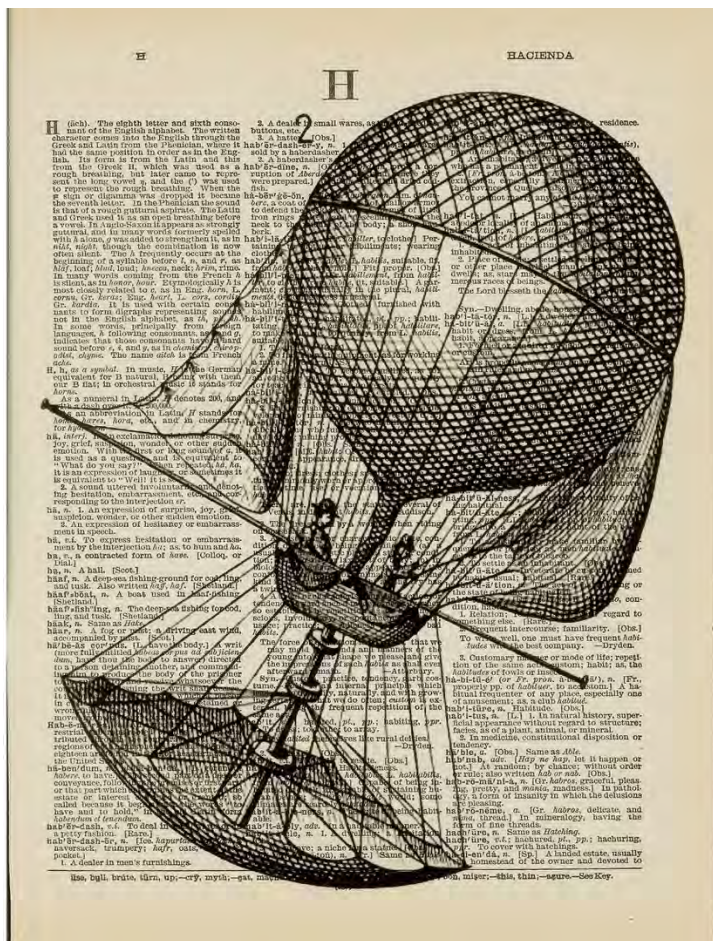
thegraphicsfairy.com

Azon a századfordulós estén, vagyis inkább éjfelen András bácsi és nagyapám a látnivalókban gazdag napot lezáró, kiadós vacsora után gyalog indultak vissza szállásukra, hogy kiszellőztessék fejükből a kifogástalanul spékelt fácánhoz fogyasztott vörösbor gerjesztette könnyű mámort, megmozgassák fáradt izmaikat, és felelevenítsék azon élményeket, melyek közül messze kiemelkedett a földalatti vasúton és a Clotild-palota liftjében tett utazás, valamint a Sergius nagyherceg elleni bombamerényletet megörökítő mozgókép-sor többszöri megtekintése a Bomba téri ponyvasátorban, no meg a harminc kilométeres sebességgel száguldó automobilon látványa, melyek kipufogó gáza harcba szállt a lóvasút, a fiáker- és konflislovak utcákat-tereket betöltő könnyű istállószagával, az éppen virágzó hársak illatával, Budapest-szerte hirdette az új korszak, a technika századának beköszöntét, és ez – sok más honfitársukhoz hasonlóan – várakozással és büszkeséggel töltötte el az ő keblüket is. (Talán éppen abban a percben írta másik, nyomdászlegény nagyapám jövőre sógorának Vásárhelyről Makóra a két város között épülő vasútról: *Maholnap itt is füttyül már az új vonat!... Micsoda isteni egy dolog, jelenség leszen az, a mikor legelőször végig száguld a zakatoló, bömbölő, vasszörnyeteg a még egészen szűz, hatalmas rónaságon...*)

harapni való cseresznyeajak

András bácsi és nagyapám a Lövölde téren vágott át éppen, amikor egyszerre két dolog is megállásra készítette őket: az előttük jelenésként felbukkanó óriási, vastag kötelekkel kipányvázott ballon, a köré húzott kerítésen gondatlanul nyitva hagyott kapuval, és a hátuk mögött felhangzó lárma: harsány férfihangok, dallamos sikoly, cipősarkak közeledő kopogása, végül a tér bársonyos feketeségéből kiváló, álomszerűen hozzájuk lebbenő nőalak. Bár a gázlámpák eléggé gyér világot adtak, a holdat pedig éppen eltakarta a Liget fái (vagy a Lövölde-ház?) mögül mind magasabbra tornyosuló felleg, ennek ellenére látszott, a hölgy fiatal és szép, fitoska orral, ívelt szemöldökkel, harapni való cseresznyeajakkal rendelkezik, ám arcán rémület ült, és minden tagja reszketett, mikor elszántan megragadta nagyapám és András bácsi kezét, *uraim, ha van önökben némi könyörület, megmentenek egy szegény leányt*, rimánkodott a sietségtől levegő után kapkodva, *engem üldöznek*. Az erősödő hangok nem hagytak kétséget afelől, hogy igazat beszél; ha segíteni akarnak, nincs veszteni való idejük.

Menedéknek nyoma sem látszott a környéken, az egyetlen fellengér kivételével, a Lövölde-ház (vagy a Liget sűrű bozótja?) túl messze volt, és a részeg kompánia – a hangjukból ítélve legalább fél tucatnyian lehettek – egyenesen felénk tartott. Nagyapám gyorsan feltalálta magát – nem véletlenül esett rá András bácsi választása a számba jöhető titkárjelöltek közül –, *a kosár, kisasszony, mondta, be kell másznia a kosárba, ott elrejtőzhetik*, és késlekedés nélkül átfogva a szorosra fűzött nádszáldereket, megemelte a hölgyet, aki, mintha mindig is ezt csinálta volna, először lábát lendítette át a bőrrel bevont peremen, majd a *sejhaját*, ahogy a kíváncsian gömbölyödő testrészt családunk nőtagjai nevezték, csak kántorné dédanyám mondta ki finomkodás nélkül, *a seggét, fiam, a seggét, neked is az van a szoknyád alatt*.

img0.etsystatic.com

Szégyen a futás, de hasznos, szólalt meg ekkor András bácsi bölcsen, mert nagyapám hozzá fordult további utasításra várva, hogy velük most már mi legyen, *segítsen, fiam, gyorsan, tudja mi az a tolvajlétra?*, és fellépve nagyapám sebtében összekulcsolt tenyerébe, nekiveselkedett a mutatóujjának, amit sihederként próbált ki utoljára a Kászon pataka mellett álló ház palánkján az öccsével, ám azért még most is megcsinálta, noha máig se értem, hogy hozzá képest féllakkora nagyapám miként bírta megtartani hacsak egyetlen minutáig is, bár tornásznak, vékony termete dacára sem volt utolsó, és végül neki is sikerült időben beugrani a légi gondolába.

Az üldözők eltrappoltak a sötétben a léghajó mellett, észre se vették a nyitva felejtett kaput, s hogy fölöttük lebeg a csíkos selyemből összevarrt, tojásdad ballon, e csodás légi tünemény, a szépségre vakon botladoztak tovább egymást lökdösve a sötétben, és ingerülten találgatták, vajon hova tűnt el az a szajha, aki a bolondját járatta velük.

hirtelen szélroham

Egy szó nem igaz belőle, én a vőlegényemmel vacsoráztam az előadás után – a harmadik udvarhölgyet játsztam a Vígyszínházban, rajta van a nevem a színlapon –, amikor belénk kötöttek, csacsogta az ifjú dáma közelebb kucorodva nagyapámhoz, majd elővett a ridiküliből egy ezüst flakont, lecsavarta a kupakját, és odakínálta András bácsinak, aki hangosan zihálva lélegzett a szokatlan megerőltetéstől, *igyék egy kortyot uram, meglátja, jót tesz*, és mikor András bácsi szófogadóan húzott egy nagyot az italból, továbbadta nagyapámnak, végül ő maga hajtotta fel a maradékot. A... vőlegényem főzeti, szőlőből, *patikaszerként hordom magamnál, soha nem tudni, mikor lesz rá szükség.*

Életmentő lehet, a minap is a színházban... fogott volna bele egy elbeszélésbe, ám torkán akadt a szó, mert hirtelen szélroham porgette meg a léggömböt és vele a ráfűggesztett kosarat olyan erővel, hogy moccanni se tudtak; a centrifugális erő a vesszőfalhoz nyomta őket, a rögzítő kötelek pedig cérnaszáliként elpattanva vadul tekergöztek körülöttük, az orkán pehelyként dobálta a léghajót a Duna fölött. Utasai egymáshoz szorulva kuporogtak a kosár fenekén heverő homokzsákokon, a szűk helyen éppen elférve, de ez volt a szerencsájük, nem zúzták kékre-zöldre magukat, mint ama jelenkori turistacsoport tagjai a minap Berlin fölött, kik nagyokat huppanva egymásnak estek,

valahányszor a szél ereje alábbhagyott, és lejjebb zuhantak, vagy egy újabb szellőkéstől ismét felemelkedtek.

Az egykori fellengér mozgása is kiszámíthatatlan volt, a következő attack mindig váratlanul érkezett, ilyenkor a hölgy még jobban rátapadt fiatalabbik szomszédjára, sikoltozva a nyakába csimpaszkodott, és elárasztotta parfümje illatával, melynek orrában lappangó emléke évtizedek múltán is úgy felajzotta nagyapámat, hogy szelíd és szemérmes nagyanyám nem tudta mire vélni szokatlan hevületét, *na de Péter, mi ütött magába, csak nem akarja most... fényes nappal...?*

András bácsi a Gondviselésre bízva magát baljával a zsebében hordott olvasót szemelgette, jobbával pedig ezüstoffogantújs botjába kapaszkodott, ám a kígyót formázó fej mintha mocoogni kezdett volna a tenyerében, sőt, hallani vélte sziszegését is, de elhessegette magától az ostoba képzelgést, ám mikor azt érezte, hogy hegyes fogak marnak a csuklójába, ijedtében elhajította, a bot azonban fittyet hányva a természet törvényeinek nem zuhant le a Dunába, hanem megelevenedve a kosár egyik tartókötélére tekeredett, akár egy faágra, és onnan sziszegett tovább, hosszú, villás nyelvét öltögetve feléje, mintha csúfolódna.

A fellengér ezalatt megközelítette a holdat rejtő fekete felhőpiramist, és újból forogni kezdett, előbb lassan, ahogy a falusi körhinták – melyek mennyezetének küllősen elhelyezett gerendáit suttyo legénykeként András bácsi is hajtotta a vásárokon, miközben a hintáslegény kintornáját tekerve diktálta a tempót, vágassanak azok a falovacskák! –, majd fokozódó sebességgel hatolt a felhő belsejébe, ahol előbb elmosódott, homályos, később egyre élesedő mozgóképek jelentek meg körötte, olyanok, mint a Bomba téri sátorban, csak sokkal nagyobb méretben, és léghajójuk billegve imbolygott az egymást váltó képsorok kavalkádjába. Az állandóan változó panorámaképet hatalmas dörgésekkel kísért villámfények világították be, és ismeretlen, felhőkarcolókból álló városokat mutattak, közöttük soha nem látott szerkezetek mozogtak iszonyú sebességgel a kopár tájakat behálózó, a magasból összegabalyodott ezüst szalagoknak látszó utakon, egyre nagyobb és ijesztőbb, ormótlan, páncélos gépállatok, mint Dürer rinocérosza a Bécsben vásárolt albumban (a császár akkor tűzte András bácsi mellére a lovagrend keresztjét), lánctalpakon csúsztak-másztak hegynek föl a meredek lejtőkön, ágyúcsövek meredtek ki belőlük, és óriás lövegekkel lötték a városokat, iszonyú krátereket vájva a rommá lőtt épületek helyén; másutt a víz alá merültek, egész hajórajokat süllyesztettek el egy pillanat alatt, hidak repültek a levegőbe, füstölgő roncsokat sodortak magukkal a folyók; azután szegecselt acéllemezekből szárnyuk nőtt a géprinocéroszoknak, a hasukra erősített bombákban halál fészkelt, és felröpültek, mint azok az őszállatok, amelyeket kiásott csontjaikból rekonstruáltak rajzasztalaikon, műhelyeikben és laboratóriumaikban az új kor tudósai és mérnökei fortyogó lombikok között, hogy a levegőből tűzokádó sárkányokként szórják bombáikat, lángtengerré változtatva a fellengér mellett elúszó városokat égbetörő katedrálisokkal – párkányaikról sírva menekülnek a szentek és az angyalok, nyomukban vigyorogva a faragott vízköpők: denevérszárnyú, vicsorgó szörnyek, tátott szájukból szikraesőt köpve a menekülők nyakába – és pompás palotáikkal, amelyekben órák ketyegnek, liftek suhannak, hangtalanul siklanak alattuk a földalatti vasút szerelvényei, a Bomba téren, a sátorban pedig félóránként újra és újra elkövetik a merényletet Sergius nagyherceg ellen, mialatt az égi vetítőben András bácsi további merényleteket láthat, bár az áldozatokat csak az első néhány képsoron ismeri föl. Már rég nem a fájdalmas olvasó titkait mormolja, Leó pápa imádságát recitálja Szent Mihály arkangyalhoz, a Sátán gonosz kísértései ellen, és lehunyja szemét, hogy ne lássa az égen repülő újabbnál újabb fémszörnyeket, amelyeket denevérszárnyú démonok irányítanak, hasonlóak az Assisiben lévő bazilika Giotto-freskójának ördögeihez, szemhéján belül azonban tovább futnak a képek, mígnem elnyel mindent a sötétség feneketlen liftaknája.

öleli a semmit

Arra ébred, hogy fázik és minden tagja fáj, a homokzsákokon kényelmetlen a fekvés, de csend van és világosság, az éjszaka rémképei visszavonultak, a kelő nap fénye aranyra festi a ballont, és a rögzítő kötelek épen és feszesen tartják a fellengéret, mintha soha nem is csapkodtak és tekergőztek volna olyan vadul. Sétabotja ártatlanul hever mellette, csak csuklóján érzi a sajgást, és lát is ott két apró pontot, valami csípés nyomait. Nagypám az oldalára fordulva édesdeden alszik, két karjával öleli a semmit, arcán piros maszat, *a leányzó kendőzte magát, talán nem is volt annyira fiatal*, gondolja az eliramló ifjúság botlásai iránti megértéssel András bácsi, *na de hova lett?*, mert csak ekkor jut el a tudatáig, hogy a megmentett hölgy eltűnt.

Később vették észre, amikor már kikecmeregtek a léghajóból, hogy vele együtt tárcájuk és zsebórájuk is oda lett.

Birtalan Ferenc PÓKMENET

 ligetmuhely.com/birtalan-ferenc-pokmenet/

nem tudom anyu mit szólna
reggel bekapcsoltam a rádiót este a gépet

másnap reggeliztem extrudált kenyér kefir
szennyesbe tettem a feketéket

mintha a tegnap meg se történt volna
nem akarom sorolni
mi az ami nem volt tegnap
ami nem történt meg
se két hete se soha
figyeltem
a katafalk terítójén hova mászik a kicsi pók
valamelyik virágról indulhatott
elment a csokrok mellett
megállt az urnával szemben mintha kondoleálna
s ahogy jött lemászott
eltűnt
hallottam a zenét a szavak eljutottak hozzám
váltogattam fájós lábaimat
fogom-e bírni a menet elején
nem a lovas üveghintó mögött

olyanok elvértve ha akadnak
a nysákat is lecserélték kis játékkocsikra
de a sofőr figyelt
lépteimhez igazította az ütemet

nem tudom anyu mit szólt volna

addigra nagyon fájt a lábam indulni akartam
üres volt a fejem
pisilnem is kellett
kiszáradt a torkom a szemem
fölnéztem a virágokról
láttam a kígyózó hosszú sort
az első ember akkor ölelt meg
mondott valamit

és sorban sorban sorban
nem tudom anyu mit szólt volna

ilyenkor szokták mondani
szép temetés volt
én meg
ha nem lesz bennetek szó
akkor járassátok a pofátokat
de tényleg méltóságteljes volt
akár egy ünnep
a nap süttött
és jöttek az emberek jöttek

kezem
ahogy akkor szombaton
homlokodra
az urnára tettem
vártak türelemmel
amikor elengedtelek
már száraz fölperzselt volt a szemem

a kocsmában tökölyt és sört kértem
öcsit idézve hogy életben maradjak
igazán szép délután volt
zsongással néha halk nevetéssel
mindennek tudatában intézkedtem
újabb italokat kértem
nekem az unicum nem jött be igazán
a pálinka a sör
rengetegen voltunk a kocsmában rengetegen

nem tudom anyu mit szólt volna

álltam a sarat
igyatok
kínáltam a maradottakat

ki kell használni az alkalmat
nincs még egy fiam

kép | Milos Golubovic, flickr.com

Szegfűszeg éjszaka –
e két szó sziszeg, dorombol
bennem hetek óta,
betétként számos jelenetben,
ahogy előadom
napi önmagam;
ha ingem gombolom vagy
a fogkefe izgatott huzavonájának
ritmusára,
megállít párbeszédet és olykor
lábjegyzetként lebeg
egy rádióműsor zárszava után.
Mi ez? Küldemény talán
az éterből, a világhálóban másnak címzett
s tévedten kavargó levéltöredék,
mely hanggá szublimáltan agyamba szállt,
vagy
az először szimatolt
bécsi Meinel-boltok illata

ért utól,
ötven esztendő tésztésve,
vagy a gázlágról lekapott
télester forralt borok
páráinak orrlyuk-szűkítő
tartozéka.

Lehet azonban, hogy
mint Mozartnak a zene,
felülről jött, s rám – az éppen
arrajáró halandóra – bízott,
hogy vajon az mit kezd vele.

kép | [scyrene, flickr.com](https://www.flickr.com/photos/scyrene/)

Handi Péter GYŰJTEMÉNY

 ligetmuhely.com/handi-peter-gyujtemeny/

Sehová nem készülök
azon kívül, de ami szemem
fókuszába kerül, azaz lencsevégre,
megőrzöm, mint vitrinbe tett
porcelánfigurákat,
s rájuk zárom az emlékezet
üvegfalát.

Mivégre hát
a tárgyak és mozdulatok
hordaléka, a gyűjtés,
mrevített lét az időben, egy macska
nyújtózása Modigliani-idomba,
a szék, amint immár üresen
a félig nyitott ajtó felé fordul,
ahonnan valaki valaha kilépett.

Járok-kelek
e jelenetek színpadán,
rakom, csak rakom magamba
az állandóan változó díszletek
szereplőit, mintha egyszer
még hasznomra lehetnének, vagy
folytathatnák
a mozdulatokat.

kép | Amedeo Modigliani

Kovács Gábor A PROSZTATA, A NYUGAT ALKONYA, A NEMZETKARAKTEROLÓGIA ÉS EGYEBEK

 ligetmuhely.com/kovacs-gabor-a-prosztata-a-nyugat-alkonya/

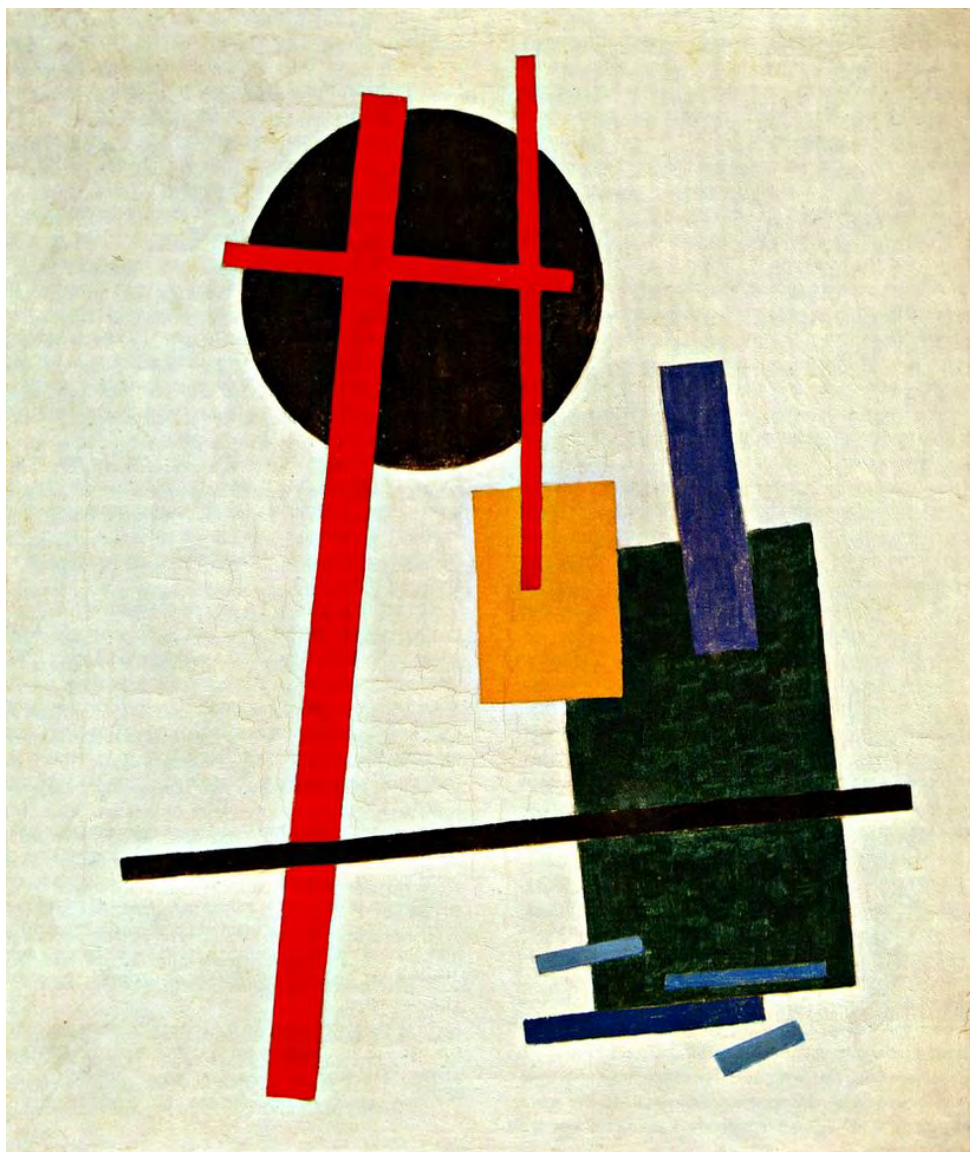
Az intenzív osztályon a TURP-műtét után. A mozaikszó – amely a *transurethral resection of the prostate* angol kifejezés rövidítése, s a szóban forgó szerv fölös részeinek húgycsővön át történő eltávolítását az idegen nyelv fügefalevele mögé rejti – első hallásra ironikusan a hajdani lóversenyfogadási-újság, a *Turf* címét idézte fel számomra. De, sajna, itt nem erről van szó: a fogadás motívuma ugyan itt is felmerül, de mások a tétek. Szóval fekszem az intenzív osztályon megfigyelés céljából egy fél napra és a rákövetkező éjszakára. Ez a szokásos protokoll a beavatkozás után. Deréktájéktól lefelé nem érzem a testem – a gerincérzéstelenítés ezzel jár. Más dolgom nem lévén, csöndesen tűnődöm, pucéran, egy szál lepedővel letakarva, katéterrel, infúzióval, félóránként automatikusan bekapcsoló vérnyomásmérővel felszerelve. Ha az angyaloknak nincsen testük, akkor én bizony deréktól lefelé már angyal vagyok. Előjönnek hajdani teológiatörténeti stúdiumaim ismeretmorzsái. Az ilyesféle ügyekben tájékozott középkoriaknak alighanem igazuk volt, amikor deréktájt húzták meg a profán és a szent közötti demarkációs vonalat. Teológiai szaknyelven én most a *non posse peccare* állapotában leledzem, vagyis képtelen

vagyok bűnt elkövetni – legalábbis ami egynémely testi bűnök elkövetésének lehetőségét illeti. Azért persze reménykedem, hogy angyallá lényegülésem részleges és átmeneti.

az élet ára

Kissé kábán – ez egyfajta hűvös távolságtartással ruház föl –, behunyt szemmel hallgatom az osztály orvosainak tőlem néhány méterre folyó párbeszédét. Elképesztő számok röpködnek a levegőben – kábaságom dacára is megdöbbenek – arról, hogy mibe kerül egy súlyos beteg kezelése. A szükséges gyógyszer napi adagja egymillió körül van, huzamosabb ideig az életben tartás tízmilliókat kóstál. Az élet ára. Pincér, fizetek: volt pár évtized meg néhány zónapörkölt kisfröccsel!

Egy idő után elhallgatnak, a velem szemben fekvő beteg bélsarat hány. Jön az éjszaka. Gyöngye jellem lévén a körbejáró nővértől kérek altatót és fájdalomcsillapítót. A rózsaujjú hajnal viharral: dörgéssel, villámlással és esővel érkezik. No meg emberhalállal: éjszaka meghalt a bélsarat hányó beteg. Csak utóbb, lassan döbbenek rá, mit is jelent az elfüggönyözött ágy. Magammal vagyok elfoglalva éppen. Az éjszakás nővér egy lavór vizet hoz, és rám parancsol: üljek ki az ágy szélére és mossam le magamról a műtét mocskát.

Némileg felfrissülve fekszem vissza. Várom a reggelit: harminc egynéhány órája nem ettem – a böjt is a műtéti protokoll része. Üldögélek és mohón habzsolom a sajtkrémmel diszkréten megkent két szeletke kenyeret, és fél

szemmel az elfüggönyözött ágyat figyelem. Mélán tünődöm: az ember elaljasodási képessége – na jó: túlélési ösztöne – határtalan. Korábban nem hittem, hogy ilyen helyzetben ennyire önfeledten tudok zabálni. Közben a túlélők ágya előtt is elhúzzák a függönyt: megérkezett a bádogtepsi. Az ágyneműt nejlonzsákba pakolják és elviszik, az ágyat fertőtlenítik. *Fuit* – az emberi színjáték folytatódik.

afféle Benjáminnak számítok

Változik a szín: jön értem kis kerek székével a beteghordó. Mondom neki, a Moulin Rouge-ba kérem a fuvart. Néhány perc múlva a kórteremben fekszem: egy lépés vissza az élők világába. Sorstársaim: élő karakterológiai tabló. A korfa persze fölöttébb egyoldalas, hiszen többségében a hatvanon túliak képviseltetik magukat. Én afféle Benjáminnak számítok a magam ötvenhét évével. Erről hamarosan személyesen is meggyőződöm, amikor a beöntést végző, katonás nővér az együttműködési készséget hiányolva 'kedves fiatalember' megszólítással oktat.

A legkülönbélebb típusok sodródtak együvé néhány napra, tünékeny beteg-közösséget formálva. A páciensek spontán bázis-demokráciájában jobbára a tegeződés járja. Ez sajátos kontrasztja az egészségügy szigorúan hierarchizált világának.

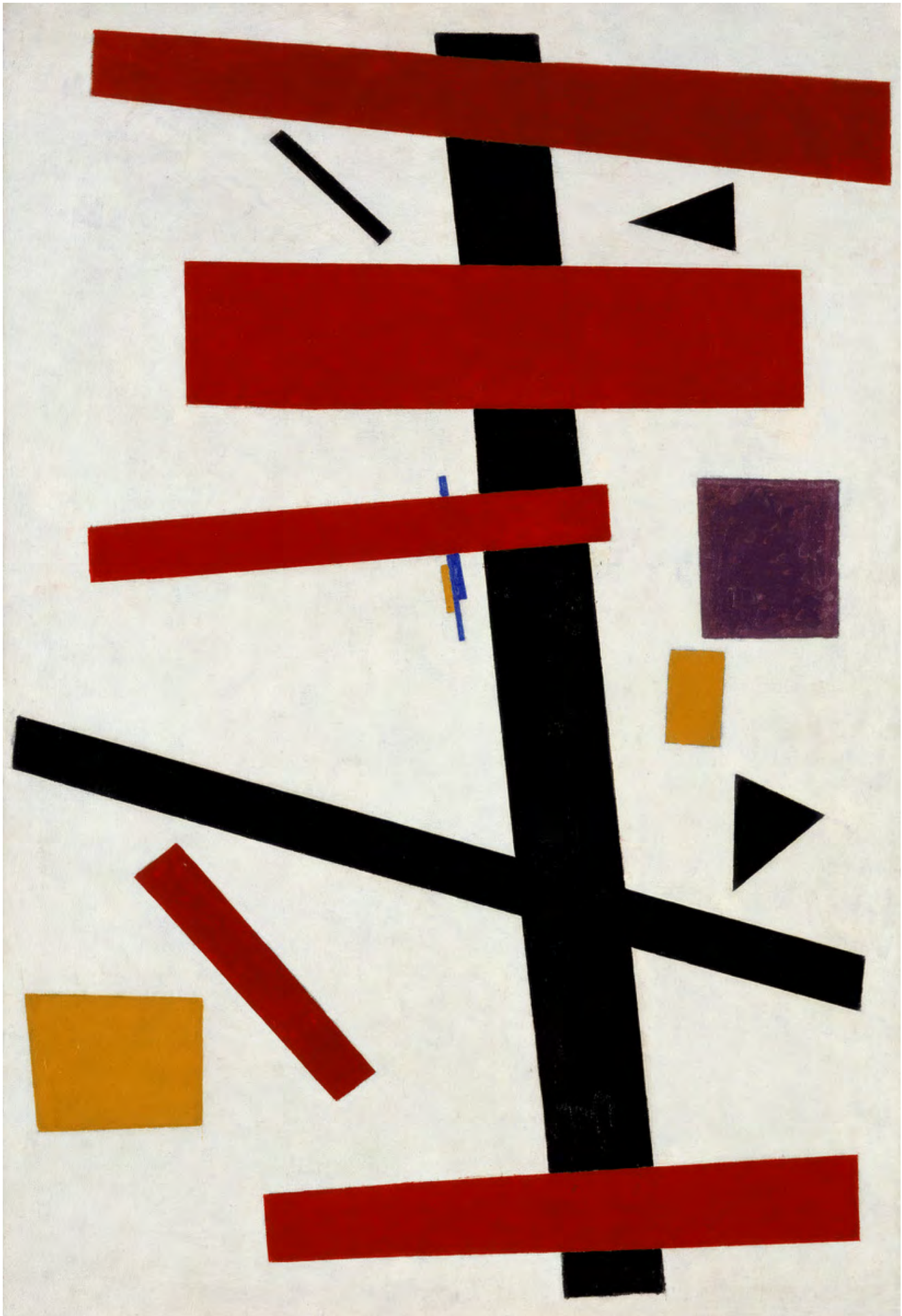

A sorstársak: L., a hajdani BKV-alkalmazott hatvanas évei elején járó pesti, akit az egykor volt Kádár-rendszer felemás polgárosodásának aurája leng körül: nyaraló a Balatonnál, haveri összejövetelek a tóparton, ironikus bizalmatlanság a politikával szemben, s a hit, hogy a személyes élettér valahogyan megóvható a betegség, a halál és a hatalom kerítésen túl ólalkodó farkasaitól. Élvezni az életet, amíg lehet. A pesti kispolgár szívósan továbbélő típusa, amelyet nem tudott elsodorni az egymást követő, utóbb menetrendszerűen zsákutcába futó rendszerváltások hullámverése. Újra és újra megjelenik, a Monarchia Budapestjének jellegzetesen kelet-európai nagyvárosi zsidó humorával felvértezve próbál védekezni az éppen aktuálissal szemben.

A kilencvenhét éves Gy. bácsi. Arca az öreg Máraiéra emlékeztet. Süket, mint az ágyú, de őrző tartását. „Szép életem volt” – mondja hátradőlve az ágyon. Elbűvölve hallgatom történetét. „Bejártam a világot Braziliától és Amerikától Tajvanig, villamosmérnöki munkám mindenütt keresett volt; Braziliában, a dzsungel közepén, egy kétezer kilométeres körzetben az én kezem és a fejem munkája is erősen benne volt, hogy megjelent a villany.” Aztán a kilencvenes évek elején visszaköltözik szeretett Budapestjére, abba az utcába, ahol fiatal éveit leélte. „Csak azt sajnálom, hogy most már nem tudok hasznára lenni senkinek, semminek. Nyolcvankét éves koromig heti negyven órát dolgoztam”.

csúszós terep

Az elmúlt egy-két évben sokat bíbelődtem nemzetkarakterológiával. Felettébb csúszós terep, tudománynak nem mondható. Most azonban meglepődöm, hogy a két világháború közötti nemzetkarakterológiai irodalom Pest–vidék kettősségének képe, a pesti és vidéki magyar közhelyszerű tipológiai szembeállításának tétele némiképpen igazolódni látszik. A székesfehérvári vidéki polgárember, a jászsági gyerekorvos, vagy éppen a busafejű bakonyi gazdálkodó – aki a klinika tornácán állva egyik kezével szeretettel simítja végig a századfordulós épület csiszolt ropa-tégláit, másikkal az urológiai osztály betegeinek státusz-szimbólumát, a katéteres zacskót tartja – színeiben valóban elüt a 'pesti' típusoktól.

A behozott lapokat és folyóiratokat forgatom, kihasználva az esti vizit előtti csendes órákat. Próbálok lépést tartani az utóbbi időben egyre riasztóbbnak tetsző külvilággal. A zűrzavar logikája, írja Tamás Gáspár Miklós. Bevonulásom előtti héten halt meg Esterházy, ekkor volt a nizzai merénylet is. Találónak tűntek a Belgiumban élő spengleriánus német ókortörténész, David Engels eszme-futtatásai a késő köztársasági Róma és a jelenkori Európai Unió válságának összehasonlításáról. Könyvére nem régen figyeltem föl – egy előadásban emlegették –, megrendeltem külföldről az interneten; pár hete érkezett. 2014-ben publikált, német nyelvű munka, hű a német professzori tradícióhoz: a téma kifejtése során nem adja alább ötödfélszáz oldalnál, ahogyan az illik. A szerző a spengleri módszer alapját jelentő analógiát rehabilitálva vonja le következtetéseit. Van, amikor egy civilizáció túljut a krízisen, s van, amikor ez nem sikerül. Rómának sikerült; hogy az Európai Unióra mi vár, az kérdéses. Konzervatív körkép, a bomlás spengleri hangszerelésű sagája, középpontban a technokrata európai elitek erős kritikájával, s annak erőteljes hangoztatásával, hogy az európai identitásnak a helyi hagyományokból kell kinőnie, mert a mostani liberális-technokrata, gyökértelen és művi változat képtelen betölteni azt az értékintegráló szerepet, amely nélkül felbomlik, káoszba fullad egy civilizáció. Ezzel tulajdonképpen nincs is különösebb bajom, de fenntartással fogadom, hogy a kiutat – az antik Rómához hasonlóan – most is a cézároknak eljövetele jelenti majd, valamiféle posztmodern változatban. Persze Spenglernek mostanság igen magas az árfolyama a tőzsdéken, s csak tovább emelkedik minden terrorcselekménnyel. Tetszetős teória, nem vitás, s a migráns-krízissel a dekadencia-elméletek fontos kelléke, a civilizációt alapjaiban fenyegető barbár tömeg is megjelent a színen. Valóban minden az erőskező vezető után kiált – le a teteszosza, impotens demokráciával! Csak nehogy úgy járjunk, mint Spengler, aki élete végén, a hitleri birodalom első éveiben egyik utolsó naplóbejegyzésében keserűen konstatálta programja csődjét: „Meg akartunk szabadulni a pártoktól. Maradt egy: a legrosszabb.”

a puszta negatívum

Déja vu – mint oly sokszor mostanság. Ismét csak kísért a két világháború közötti időszak. Már meg sem lepődik az ember, amikor visszaköszönek a korszak jelszavai, kultúra-töredékei és ideológiai morzsái. Most éppen Közép-Európa a szép német szóval *Nachgefühl*nek, utánérzésnek nevezhető ideológia-konstruáló művelet tárgya. A térség úgy reagál az európai civilizáció válságára, hogy hagyományos kisebbségi érzését felsőbbrendűségi komplexusra cseréli. Most a V4, a visegrádi négyek a hívószó. A kiindulópont ugyanaz, mint hajdanán: ez a régió lehet a megújulás forrása, utat mutatva a megfáradt, dekadens Nyugatnak. Ám van egy fontos különbség. Míg annak idején vélt vagy valóságos teljesítményekre hivatkoztak a Szent Koronától (Prohászka Lajos) kert-Magyarorszáig (Németh László), most a negatívum, valaminek a hiánya tűnik fel térségspecifikus erényként: itt nincsenek migránsok és terrortámadások. Azért ez elég soványka – ugyan milyen csoda folytán lényegülhet át a puszta negatívum regenerációs potenciállá?

Esterházy Péter. Nekrológok, méltatások, értékelések. Emlékszem, milyen elhűlt csodálattal figyeltem ezt az embert néhány hete, alig pár méterre tőle, miközben Dész László szaxofon-futamaival aláfestett könyvheti megnyitóbeszédét hallgattam. Ha már karakterológiáról beszélünk: ott állt egy igazi arisztokrata, a szó antik értelmében, megtestesítve e történelmi osztály erényeit annak hibái, bűnei és fogyatkozásai nélkül. Ebben a mivoltában egyszerre magyar és európai – ha ugyan van még értelme ezeknek az agyonkoptatott jelzőknek. Furcsának tetszhet valakiről, aki íróként a posztmodern irónia és a dekonstrukció képviselője volt, azt mondani, hogy személyében valamiképpen az arisztokrata tradíciót vitte tovább. Hát nem ő volt az, aki 1989 után meghirdette a 'földet vissza nem veszek' programját? Itt azonban az arisztokratizmus, az arisztokrata tradíció mélyebb értelméről, szellemi és morális tartásról van szó – találó a Népszabadság nekrológjának címe: *Az európai szellem arisztokratája*. Ott áll valaki és elegáns iróniával néz szembe azzal a végső kihívással, amin túl nincsen semmi: a közeli és elkerülhetetlen személyes elmúlás tényével. Egyszerűen csak az utolsó pillanatig teszi a dolgát. A Halállal játszott partit persze előbb-utóbb elveszíti az ember – amint az Bergman lovagjával történik a *Hetedik pecsétben* – de lám, lehet elegánsan, arisztokratikusan is veszteni.

Ez az egész valamiképpen az igazi és hamis elit közötti különbségre is rávilágít. Hogy is írta Bibó? Mostanában mindig nála kötök ki: az igazi elit dolga, hogy mintákat adjon: bizonyos helyzetekben miképpen kell viselkedni. A pseudo-elit azért az, ami, vagyis hamis, mert tévesen úgy hiszi, hogy a hatalom birtoklása önmagában elégséges

a valódi elitté váláshoz. Ezért van az, hogy mintaadó csoporttá válás helyett súlyos keszon-betegségben szenvedő parvenü figurák egész panoptikumát sorakoztatja fel. Az annyit szajkózott hagyomány a hatalmi ideológia instrumentuma, üres, híján van bármiféle valóságos értéknek.

kis híján sikerül szembepillennem magam

De most, a végén – Németh Lászlóval szólva – vissza a belső körre! A műtétet követő második nap reggelén kiveszik a katétert. Amikor megpróbálom kihasználni az új helyzet nyújtotta lehetőségeket, kínos meglepetés ér: kis híján sikerül szembepillennem magam. Ilyesmire legutóbb csecsemőkoromban voltam képes. Riadt tudakozódásomra az egészségügyi szakszemélyzet megnyugtat: a műtét utáni természetes (?) és átmeneti állapotról van szó. 'Tudja, úgy kell, ahogy a lányok csinálják: ülve!' Bölcs és tapasztalatilag kétségkívül megalapozott tanács, ám a mellékhelyiségek állapota elriaszt alkalmazásától: megpróbálok egyéb alternatív technikákat kidolgozni.

Eljön a vasárnap reggel, a kórterem üres. A betegek tünékeny reszpublikája feloszlott. Urológiai odisszeám a vége felé közeleg. Az utazó ott áll a hajó orrában, s a Nyugat alkonyának vérvörös napkorongja által bíborszínre festett Ithaka partjait figyeli.

kép | Kazimir Malevics festményei

Czilczer Olga FÖLD VEZÉREL FOLYÓT

 ligetmuhely.com/czilczer-olga-fold-vezerele-folyot/

Elindultam a törzsön, melyet Victor Hugo folyónak látott. Bokáig, térdig jártam a pár lappal későbbi csónakig. Engem várt, véletlen vetődött oda?

Ez ugyan nem a Rajna, csak a Duna. Nem a Duna, csak a Tisza.

A partok horizontján ringatódzott a bogárhátak lepte utca, panelt lepkeszárnyak tarkítottak, a múlt büszke vagy megroggyant emeletei, körutak koncentrikus körei, a város.

Az áradás tavaszi széllel kezdődött. Éjszakával folytatódott. Homokzsákokra, tartalékos katonákra, önkéntesekre virradt.

De előbb még át kellett kelnem az estén. Karom lengetésével helyettesített evezőcsapásokat, búcsúzkodó integetéseket váltott fel a békák brekegése.

Többszólamú kórus vizet könnyedén szel. Motorcsónakkal így már eljuthatok – hova is?

Föld vezérel folyót. Folyó földet. Ha a torkolat a gyökerek kapuja lenne, ahogy a Költő állítja, már ott tartanék. Ha meg a másik irány ege a tenger?

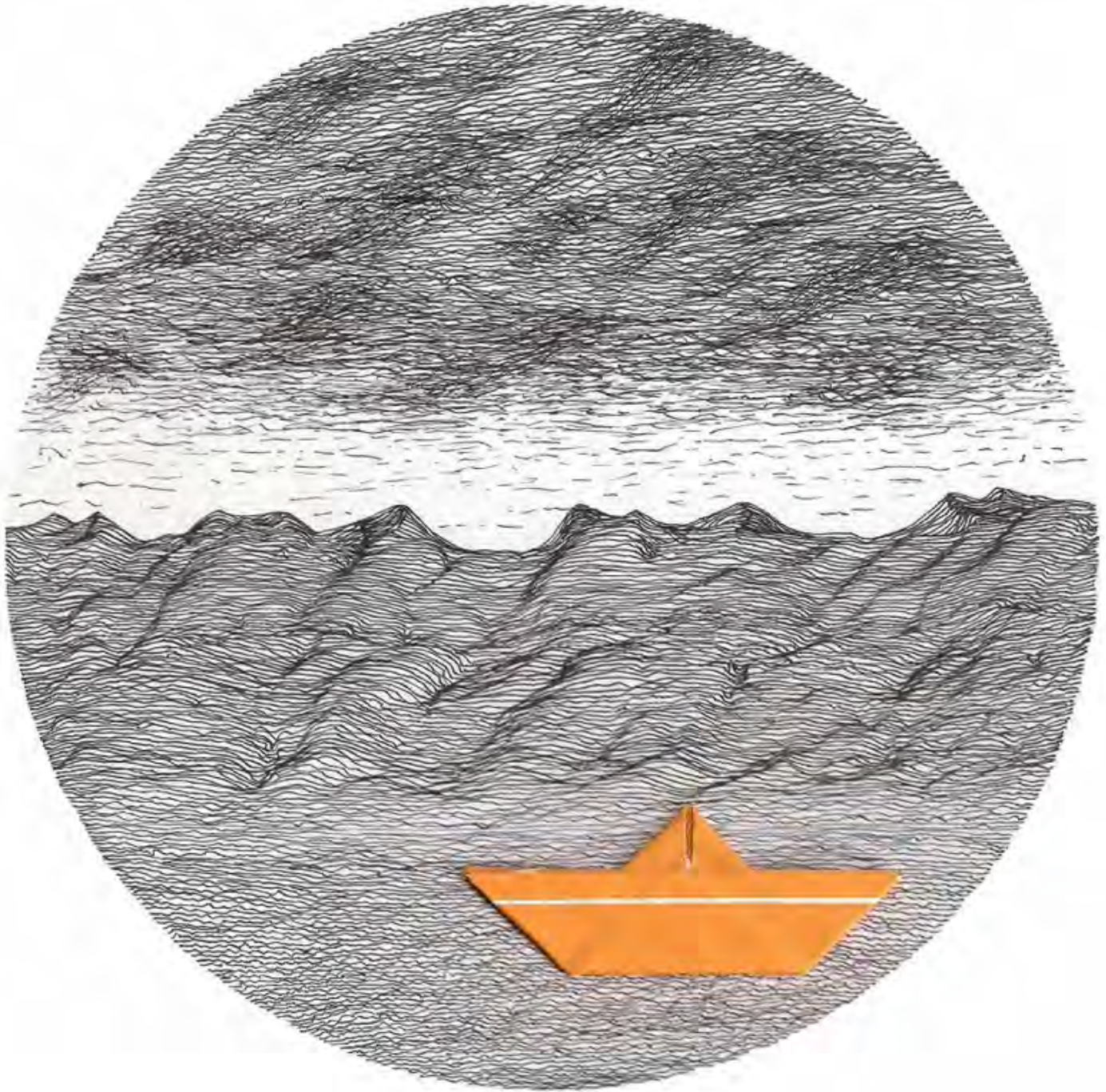
Evezővel meghosszabbított karom hamarosan felmondja a szolgálatot a hullámok faggatásában. Belezsibbadva álmomba, már nem várok tőlük feleletet. A betűk is összekeveredtek.

A parton egy alak tántorog. A kocsmák ilyenkor zárnak. Hazatalál-e a folyó?

Sümegh Anna HA MEGHALOK

li ligetmuhely.com/sumegh-anna-ha-meghalok/

9/12/2016

ha meghalok – mert egyszer tényleg muszáj lesz –
kerek arcú bolgár nénik sirassanak keserves dalukkal
fütyörésző szakállas tengerészek kísérjenek hajókkal
embercsoport ragadjon a liftben
busa fejével bólintson az isten

cigány vágjon rá a zongorára
sérüljön le sportolók keze-lába
szivar füstöljön ujjak között
légy szenvedjen befőtt mögött
párok aludjanak egymás vállán vonaton
legyen biztató klisé az üdítőskupakon
zúzzanak betont csenevész növények
morzsolódjanak kékfestett kötények
ajtó nyüszítsen máz pattogjon
izzadós kamasz mohagöböt rugdosson
szent jakab szent útját zarándokok róják
metszőolló metssze világ köldökzsinórját
hántolatlan szotyolaszívem keselyúk köpesszék
s ami megmarad porrá törjön szét
hamvaimat holt katonák legyezzék
fülüket csalók és sarlatánok hegyezzék
hallják csak hogy hordja atomjaim a szél
lássák szemükkel hogy koszolódik az ég
koszolódik hamvaimtól
kisíratlan sóimtól

kép | a szerző alkotása

Pál kezében magabiztosan szalad a rajzszen, hol vékonyabb, hol füstös, duzzadt vonalakat húz. A vele szemben ücsörgő lány nem szép, még csak nem is érdekes vagy karakteres arcú, egyedül talán az orráról a szeme alá merészkedő szeplők teszik figyelemreméltóvá. A szénrajzon mégis elevenebbé, kacérabbá, titokzatosabbá válik. Ahogy ott néz, félig sötétlőn, félig megszeppelve, érdekessé teszi a rajzot – már-már művészi erejű.

megrendelésre

Pál persze tudja jól, hogy ez nem művészet. Ül a sétány végén naphosszat, tőle jobbra a Balaton, és jönnek sorra az unott – vagy ami még rosszabb, kedélyes – alanyok, elvárják, hogy a kép hasonlítson rájuk, de azért kedvező színben tüntesse fel őket. Pál azzal nyugtatja magát, hogy a régi korok uralkodóit, nemeseit ugyanígy, megrendelésre festette Holbein, Tiziano, még a gyümölcsös Arcimboldo is. Jó, nem a Balaton-parton, és mégiscsak történelmi alakokat, nem lesült arcú prolikat, de akkor is.

Ez még csak a kezdet, gondolja, miközben helyet foglal az újabb jelentkező, egy kövér, krumpliorrú családapa. Szájából meleg sörszag szivárog. Hunyorgó szeme gúnyosan méregeti Pál sovány testét, törékeny karját. Aztán jól mutassak azon a képen, szól hangosan, hogy félénk felesége, üvöltő gyerekei is hallják-lássák, csak úgy árad belőle a másokat irányító erő. Pál gyomorfa úgy peng, mintha húrok hálózna. Keze remeg, a rajzszen sem siklik olyan nyugodt ívben. Megalázó, hogy egy ilyen senki parancsolgat neki, és megalázó az is, ahogyan az idült mosolyú nyaralók elsétálnak mellette, mintha egy perc figyelmet sem érdemelne, amit csinál.

Mellette széles vigyorú giccsfestő, annál persze megállnak, még fotózzák is. Pál dühöng, alig tudja fékezni haragját, ahogy a lelkes csőcselék a dilettáns kolléga képeit dicsőíti. Nézd már, de gyönyörűen lepingálta a szigligeti öblöt, kiáltja egy pénztárosfejű asszonyság, és rákontráz egy másik, hogy jószágos ég, ezt az aranyhidas alkotást ki kell tennem a nappalinkba! A krumpliorrú tapló közben gögös disznóvá érik a papíron, a szén karmos nyomai mintha legyeket húznának köré. Kész, mondja Pál, és megfordítja a rajzot. Mi ez, ordít a családapa, hogy összeressen a felesége, mi a szar ez, csak viccel velem, ugye?! Felpattan a székből, fel is rúgja, és fizetés nélkül távozik. A nézelődők most még hátrébb állnak, szolidaritást mutatnak a nevetség tárgyává tett családapával, akit ilyen ízléstelenül, disznóként mert ábrázolni ez a névtelen kis mitugrász. Pál a földet nézi, aztán feláll, összepakolja készletét, és otthagyja a méltatlankodókat.

Idén negyedszer felvételizett a képzőművészetre. Eddig mindig továbbjutott az első rostákon, aztán a siker kapujában közölték vele, hogy van tehetsége, van saját stílusa, szemléletmódja is, valami mégis hiányzik. Hogy mi hiányzik, nem mondták. Nyilván vakok az ő művészetére, nem ismerik fel alkotóerejét. Ilyenkor mindig arra gondolt, nem ő lenne az első, akit túl későn fedeznek fel.

a belészorult festőzseni

Albérletben lakik, a lakást egy műszakira járó egyetemistával osztja meg. Az egyetemista nem sok vizet zavar, időnként részeg, időnként túl hangosan hallgat zenét, időnként áthívja a haverjait, hogy aztán berúgjanak és együtt

hallgassák túl hangosan a zenét, de Pált ez nem zavarja. Őt egyedül a belészorult festőzseni feszíti, az duruzsoló nap a fülébe, hogy most már hamarosan észrevesznek, hamarosan külföldre hívnak, hamarosan milliókért veszik a képeidet.

Előfordul persze, nem is egyszer, hogy Pál elbizonytalanodik. Mi van, ha csak egy közepszerű portréfestő vagy grafikus válik belőle? Mi van, ha a képzőművészetin mégiscsak értő emberek ülnek a rostabizottságban, és pontosan mérik fel az ő képességeit? Mi van, ha nem is művésznek született, ha fölöslegesen fecsérli erre életét? Van Gogh, Gauguin, El Greco, nyugtatgatja a belső duruzsolás, őket is csak később, a haláluk után értékelték igazán. Tanulj meg az utókornak alkotni, susogja a nagyravágyó hang.

Pál azonban türelmetlen természet. Minek az utókornak alkotni, bomló testű hullaként örvendve az elismerő hümmögésnek? A halállal a világnak is vége, gondolja, és kilép az utcára. Nyár van, az egész évben forgalmas körúton most csak lézengenek az emberek. Egy közért feletti fényreklámon csak a köz szótag világít, erről, hiába csak egy pillanatra kapja oda tekintetét, a közönséges szó jut eszébe, arról pedig az, hogy ő egy közönséges senki. Elhalad a képzőművészeti mellett, az Izabella sarkán kis híján elcsapja a troli. Visszaugrik a járdára. Szíve rémülten kalapál és még nagyobbat dobban, amikor egy kéz nehezedik a vállára. Megpördül. Jaj, ne féljen már, nem bántani akarom, nevet egy mély hang. Köpcös alak áll előtte, régi vágású, jól öltözött, vékony bajsza úgy fekszik ajkán, mint az íj szarva az húr fölött. Mit akar tőlem, kérdezi Pál, miután felméri, hogy nem jelent fenyegetést az idegen. A férfi bizalmaskodva közelebb hajol, leheletének narancsillata van. Idefigyeljen, fiatalember! Láttam a képeit, maga igazán ért ahhoz, amit csinál! Pál szívét elönti a meleg hála, szemét a könny, oly régóta áhítozott már elismerő szóra. Nem érdekli, hol látta az idegen a képeit, nem érdekli, hogy csak úgy, ismeretlenül leszólította. Van kedve egy kis kiegészítő zsebpénzhez, kérdi a köpcös, Pál bólint. Még közelebb jön a férfi, arcuk szinte összeér. Nem kertelek, fiatalember, búgja a köpcös, festménymásolásról lenne szó. Pál öröme egyszeriben szertefoszlik. Szóval bővít kell gyártani, gondolja, mások zsenijének fénymásolójaként. Pál hátat fordít, de eléje szökken a bajszos alak. Várjon, ne rohanjon el, dörmögi, és tekintete átható. Pál haragszik magára, de engedelmeskedik. Sose volt igazán lázadó alkat, mindig megtette, amit erélyesebb emberek kértek tőle vagy parancsoltak neki. Busásan fizetnék, mondja a köpcös, és ha sikeresen másolja le a képeket, megvásároljuk az ön saját alkotásait is. Ehhez mit szól? Pál eltöpreng. Faképnél kellene hagynia ezt a sötét alakot. Hogy érti azt, hogy sikeresen másolja le a képeket? Valami stikli van a háttérben, ez szélhámos. Most kellene lelépni, kiabál Pálban a festőzseni, közben az idegen szemébe néz. Pontosan mennyit ért busás fizetség alatt?

Az elkövetkező hetekben reggeltől estig másolja a képeket. Világhírű festők képeit, a magyarok közül leginkább Rippl-Rónait és Szinyei Mersét. Miközben egy homályos pincehelyiségben kuporog, valami ócska lámpa fényénél, elképzeli, hogy az eredeti festmények alkotói ott ülnek mellette, és biztatják. Máskor azt hazudja magának, hogy ezek nem is az eredeti festmények, ezek csak jó minőségű reproték, amiket neki kell sokszorosítania. De lelke mélyén pontosan tudja, hogy ezek itt bizony az eredeti alkotások, és ő nem holmi múzeumi igazgatók felkérésére másolgatja a remekműveket. Lopott képeket kopizol, te szerencsétlen, hallja a belső hangot, mi lesz, ha lebuksz? Erre gondoltál már? Igyekszik csak a pénzre gondolni. Végre saját lakást vehet, autót, nyáron külföldre utazhat, talán még menedzsere is lehet, aki segít neki kiállításokat szervezni. Száradó reprodukciói az eredetiek tökéletes másolatai. A köpcössel csak ritkán találkozik, nyájasan kérdezet, szüksége van-e még valamire a munkához. Pál nem szívesen beszélget vele, úgy érzi, ez a bajszos idegen ellopta a lelkét, és valahányszor szóba áll vele, egyre többet veszít önmagából.

vége mindennek

Aztán egy napon berúgják az ajtót, harsány rendőrök csörtetnek le a lépcsőn. Pál először megkönnyebbül, mintha a rendőrök őt akarnák kimenteni. Mikor az autóhoz viszik, már hideg facsarja gyomrát, mikor beültetik és elindulnak, úgy érzi, vége mindennek. Letartóztattak, de mintha valaki mást vinnének, mintha ez nem is az ő élete volna. Érezte ezt már korábban is. Nem is egyszer. Hogy csak úgy szemléli a saját sorsát. Lehet, hogy ezért nem ismerik el a tehetségét. Mert nincs eléggé jelen, ahogy mondani szokták. Suhan az autó, délelőtt van, szikrázó napsütés,

odakint a gondtalan járókelők kutyát vagy gyereket sétáltatnak, mindenki szabadságon van, de már nincs sok hátra a nyárból. Odakint még dől a hőség, a rendőrautó hűvös és büdös, és Pálban még inkább tudatosul, hogy elszakítják a világtól, megfosztják szabadságától. Persze korántsem úgy, ahogy ő képzei. Nem viszik rögvest börtönbe, nem kapja meg azonnal a mákos színű, tyúkláb-mintás egyenviselést. Bírósi tárgyalások, ügyvédi konzultációk várnak rá, és az elkövetkező hetekben olyan rideg és személytelen – gyomrát még tovább szorító – kifejezésekkel bővül a szóincse, mint előzetes, elsőfok, bűnlajstrom, jogerős, bv intézet, fegyház és börtön, körlet és jó magaviselet.

Végül elérkezik a bevonulás napja. Nagytételű üzletszerű csalásért ítélik el, egyedüli elkövetőként. Nyakába varrták az egészet, a bajszos idegent elnyelte a föld. A másolatokat megvásárló balekok fura módon őt azonosítják a kópiák eladójaként, hiába védekezik, hogy ő ki sem mozdult üregéből. Négy év. Négy évet kap. Első gondolata az öngyilkosság. De nem meri megtenni. Ahogy belép a bv intézetbe, lelke felkavart iszapként gomolyog.

Néhány napig aludni sem tud. Folyton-folyvást attól retteg, hogy megverik, megerőszakolják, köcsöggé vagy csicskává alacsonyítják. Hogy megfojtják álmában, hogy levágják a nemi szervét, felakasztják egy törölközővel, bedrogozzák, borzasztó dolgokra kényszerítik. De nem történik semmi. A napok eseménytelenül telnek, persze testét minden percben göbbé gyúrja az állandó éberség. A rabok többsége nem olyan, mint gondolta. Leginkább szomorú vagy fásult arcú férfiak veszik körül, akik jólnevelten lépdelnek az udvaron, esetleg a hozzátartozók által behozott tévét bámulják. Pizsamaként lóg mindenkin a rabruha, olyan az egész, mint egy vibráló kórházi elfekvő.

Pál próbálja úgy elképzelni ittlétét, mintha abszurd fantáziavilágba csöppent volna. Rabtársait varázserdőben élő trollokként jeleníti meg, később indián neveket ad nekik. Így lesz a legtöbbször látottakból Pöndörhajú Büdöskaka, Kopasz Értetlen, Rafinált Rókaszem, Csakmellizomragyúró Egyszerű, Tyúkmellű Cigaretta, Áporodott Szúrósszakáll, Higgyétekel Ártatlanvagyok vagy éppen Keménykedő Ideggyenge. Előbb-utóbb papírlapot is kap, ceruzával nem engedik dolgozni, de rajzszenet idebent is használhat. Estéenként ideges kézzel firkálgat, képregényszerű jeleneteket, ahogy Rafinált Rókaszem elindul, hogy megkaparintsa az ellenséges törzs legszebb asszonyfőfijét, Szedettszemöldökű Nemvagyokbuzít, akit a Kopasz Értetlen védelmez. Egy másik történetben Pöndörhajú Büdöskakát ábrázolja, a sziú nép bölcsét, amint gyűrött könyvei fölött görnyedezik és a sápadtarcúak világát tanulmányozza. A rajzokat összegyűri, széttépi. Egy kamaszfiú ócska firkái, gondolja keserűen. Mikor lehunyja a szemét, szemhéja rángatózik.

valami jó kis kefélős kép

Több hónap elteltével keresi meg egy új és mindegyiknél fenyegetőbb rabtárs. Hatalmas termetű, aljas tekintetű. Ennek még indián nevet sem mer adni, jelenlétében teljesen leblokkol, mint a prédaállat, aki mozdulatlanul tűri húsának tépését. Tehát ő lesz az, zakatol benne a félsz, ő lesz, aki megfoszt emberi méltóságomtól. A hatalmas elítélt azonban egyelőre nem bántja. Csak kér, de azt olyan hangon, hogy Pál gondolkodás nélkül enged. Az óriás Keménykedő Ideggyengétől hallotta, hogy ügyesen rajzol. Ezért kereste meg. Idefigyelj, művész úr, mondja neki, hallom, tudsz rajzolni. Pál némán bólint. Holnapra, mondja az óriás, holnapra leszel szíves rajzolni nekem valami jó kis kefélős képet. Pál némán bólint. Az óriás otthagyja.

Este megrajzolja a képet. Nem szemérmes, nem álszent, nézett ő pornót is nemegyszer, most mégis a könnyeivel küzd, ahogy a rajzszenet fogja. Ez talán még annál is rosszabb, mintha egyszerűen elkaptak volna. Eladtad magad, most aztán tényleg és véglegesen. A kép elkészül. Cellatársa, Higgyétekel Ártatlanvagyok nagyokat horkantva alszik a priccsen.

Az óriás elégedett a rajzzal, húsos képén jókora vigyor jelenik meg. Ez igen, művész úr, kiáltja, ez már dugás a javából. Aztán sarkon fordul, és izgatott léptekkel elviharzik, a rajzot úgy szorongatva, mint dölyfös gyerek a kisautóját. Pál sóhajt, talán ezzel letudta a dolgot. Néhány napig nem is történik semmi. Focilabdát varrnak, topognak a kerengőben és a sétaudvaron, edzenek és tévét néznek, cigarettáznak, ricsiznek és dobiznak. Aztán felbukkan egy újabb ismeretlen, ez szikár és barkós, és folyton az ajkát rágcsálja. Húgyszaga van. Figyelj, csíra, szólítja meg Pált, hallom, te művész vagy, figyeljél, rajzoljál már nekem is egy dugósat, jól van?! Pál először finoman megrázza a fejét, a szikár ekkor kulcsontjára helyezi tenyerét, és szorít rajta egyet. Pál karja elzsibbad, szíve majd kiszakad bordái közül. Rendben van, suttogja száraz torokkal, rendben van, holnapra meglesz. A szikár felröhög, és odébbáll. Elkészíti a rajzot. A szikár másnap mohó pillantást vet a képre, kiragadja Pál kezéből, és elsiet. A művész úr egyre több megrendelést kap, eleinte tükörbe sem tud nézni. A megszokás után éppúgy zülleszt, mint rabtársait. Egy idő után szinte jólesően fogadja, ahogy képeit elkapkodják. Úgy látszik, erre van igény. A festőzseni nem szólal meg benne. Talán elsovadt, mint egy elkötözött lábujj.

Jó magaviselete miatt három év után szabadul. Csak árnyéka, illetve nem is árnyéka, pusztán kopott zakója régi önmagának. Mintha pókhálóból szabadult, félig kiszipolyozott légy lenne, túlon túl könnyű és áttetsző. Parkokban ücsörög, valóságshow-t bámul, dülöngél egy nyikorgó székben. Arca sovány, személya kútsötét. Korábbi albérletét már nem tudja fizetni. Nem bánja. A műszakis egyetemista csak arra emlékeztetné, hogy egykor törekvő és ambiciózus volt.

egy gyors modellkedés

Egy délután éppen összefestett padon ül a pesti ligetben, a galambokat figyelő gondolatok nélkül, mintha tévét

nézne. Megnyúlt árnyék közelít, majd kellemesen zengő hang szólítja meg. Maga ismerősnek tűnik nekem, jó az arcmemóriám. Pál nem nézne fel, a galambok megnyugtatóan rángatják nyakukat. Aztán mégis felemeli a fejét, a megszólítóban felismeri a képzőművészetis rostabizottság egyik tagját, egy elismert festőt. Üdvözlöm, dűnnyögi, már többször felvételiztem a képzőre, onnan lehetek ismerős. Leülhetek, kérdi a bizottsági tag. Pál bólint, bár nincs kedve beszélgetni. A festő leül mellé. Pál tovább bámulja a galambokat. A festő elmélyülten szemléli Pál arcát. Hogy is hívják? Pálnak, feleli. Pál, vállalna egy gyors modellkedést? Jól megfizetném érte. Muszáj lefesterem az arcát, értse meg, muszáj! Pál némán bólint.

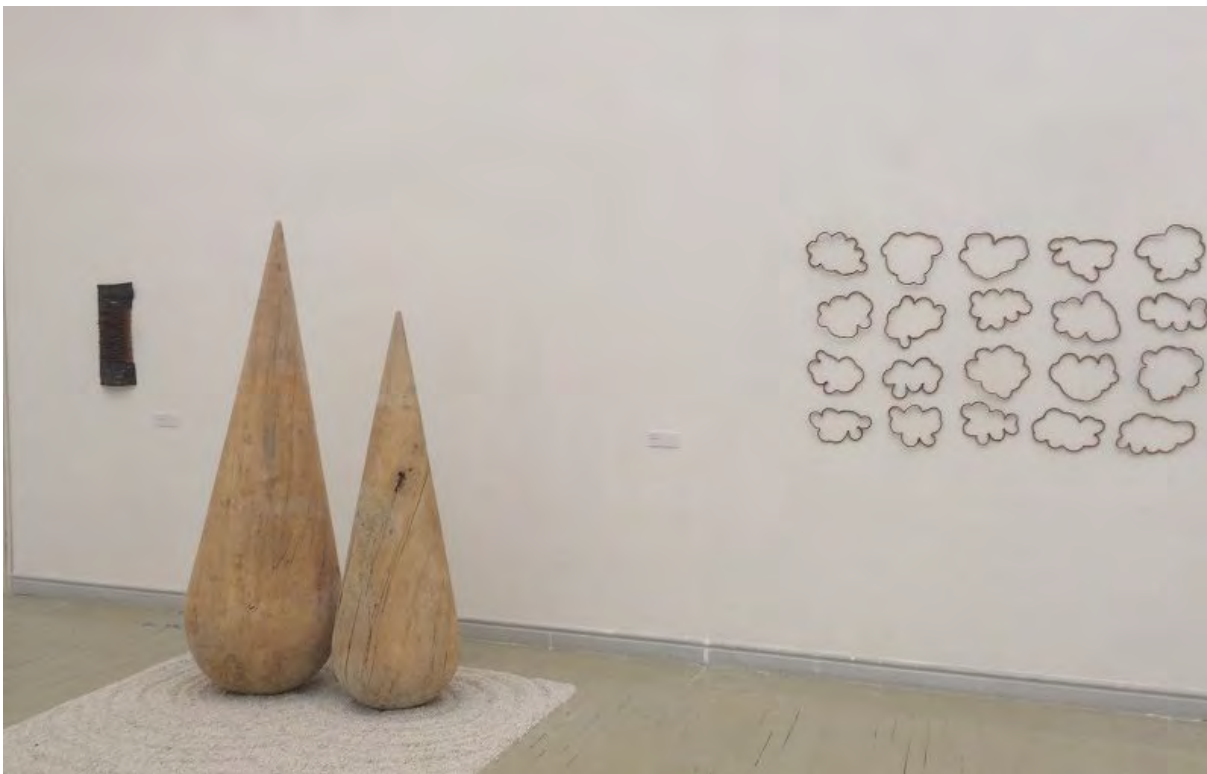
A műteremlakásban hűvös van, a mennyezeti lámpa fénye gyenge. A festő gyakorlott mozdulatokkal készíti elő az állványt és a vásznat. Pál ül a számára kikészített széken. Nem a festőt vagy az állványt figyeli, tekintete a lakás távolabbi pontjára mered. Hallja az ecset siklását, a festő ihletett légvételét, egyenletes, de hangosabb, mint máskor. A festmény gyorsan elkészül, alig néhány óra telik el. Odakint már sötét van, az éjszaka olyan súllyal könyököl a műterem kinyitott ablakának párkányán, hogy szinte hallik annak ropogása. A festő megtörli homlokát, Pál tudja, hogy a kép elkészült. Feláll, és köszönés nélkül távozni készül. A festő utánakap. Várjon már, Pál, lihegi, még a pénzt sem adtam oda. És a festményt sem látta! Ez igazán nagyszerű lett, azt hiszem, az eddigi legjobb képem. És ezt magának köszönhetem! Pál a fejét rázza, inkább nem kell a pénz, csak hadd meneküljön már. Nem akarom látni a képet, szól halkán, és kisiet a lakásból. A festő egy ideig csak áll, és Pál távolodó alakját nézi, aztán vállat von, és visszaáll a vászon elé. Na, ez, ez művészet! Pált közben elnyeli az éjszaka.

kép | Banksy

A természetművészetben a környezet nem tájkép-témaként jelenik meg – önállósodik; a táj maga a műalkotás. Az irányzat Amerikában hatvanas-hetvenes évek fordulóján jelent meg [1], amikor a lázadó szellem a művészeti életben is változásokat hozott. Az alkotók az anyatermészet újraértelmezésének gesztusával vonultak ki a társadalomból, elsősorban a műkereskedelem, a galériák és múzeumok közegéből. Ezzel is új lehetőségek nyíltak: a hatalmas méretű, a tájat radikálisan átalakító alkotások születtek. A befogadás is változott: a műveket szinte csak fotódokumentációkból ismerjük, a helyszíni alkotás rítusát megörökítő kép aztán a – kivonulás ellenére – galériás közegben, műtárgyként fetisizálódott. A monumentális művek a természet erőinek szakralitását hangsúlyozzák, de mára a kortárs művészeti kritikában inkább a környezetén uralkodó ember, a művészi ego kisajátító hatalmának szimbólumai. A gyakran hatalmas földtömegek mozgatásával járó műveletek során helyrehozhatatlanul beavatkoztak a táj természetes állapotába [2]. Walter De Maria, Robert Smithson vagy Michael Heizer művei így a környezetkárosítás árán megvalósított „narcisztikus” megnyilvánulásoknak tűnnek [3]. A generáció radikalizmusára jellemző, hogy heroikus tettként értékelték munkáikat, nem foglalkoztak tevékenységük esetleges hatásával. Ez is természetművészet.

apró gesztusok

A hetvenes évekbeli land art-kezdeményezések sem voltak egységesegek, az agresszív beavatkozások mellett finomabb kifejezőmódok is feltűntek: Alan Sonfist, Helen és Newton Harrison vagy a magyar származású Denes Agnes munkáiban az ökológiai szemlélet jellemző. Az együttműködés a környezettel apró gesztusokban jelent meg, mint Denes Agnes 1982-es, több hónapos előkészítő munka után megvalósult búzaföldjében, Manhattanben [4]. A kortárs művészetkritikát egyébként a korai amerikai land art és a hetvenes évekbeli feminista elméletek kapcsolata is foglalkoztatja [5]. Suzaan Boettger szerint a búzatábla-projekt – a megtisztított talaj újrahasznosítása egyben az anyai gondoskodás metaforája [6].

Robert Smithson: Broken Circle Spiral Hill 1971, flickr.com

Manapság új, környezetbarátabb művészeti irányzatok veszik át a hagyományosan az anyatermészet erejét dicsőítő művek helyét. A jellemzően együttműködésre épülő művészeti projektek bevonják a helyi közösségeket, a lokális kulturális és társadalmi szereplőket a környezeti rehabilitációba. Erre már a hetvenes években is volt példa, Hans Haacke *Rajna víztisztító rendszer* című 1972-es munkája során a Krefeld városában a Rajnába engedett szennyeződés mértékét és káros hatásait vizsgálta a helyi Haus Lange Múzeum felkérésére. A kéthónapos projekt alatt egy teljes biotechnológiai rendszert épített ki a művész, amely szűrők és vegyi anyagok segítségével megtisztította a Rajnát. A projektnek persze negatív sajtóvisszhangja támadt, amikor kiderült, mely magáncégek tehetők felelőssé a környezetkárosításért. A politikai reakciók jelezték [7]: a környezetvédelem nem választható el a társadalmi feszültségek kezelésétől. Ezt a bonyolult összefüggésrendszert Haacke „valós idejű társadalmi rendszernek” nevezi [8].

monumentális

A környezeti rehabilitáció eszköze a zöld terület növelése. A faültetés politikusok és művészek körében egyaránt népszerű akció, Joseph Beuys 1982-es Documenta-projektje [9] során 7000 tölgyfát ültetett el Kassel környékén. Agnes Denes 1996-os finnországi munkája ennél is monumentálisabb volt: ő 11 ezer fát ültetett. [10] A fakivágás és/vagy ültetés gyakran kap politikai hangsúlyt a magyar közbeszédben. Különösen a Városligetben aktuálizálódik a feszültség: civil csoportok ellenállása mellett művészeti intézmények építése miatt vágnak ki fákat.

A rombolás ellen fellépő közösségekkel meg is érkeztünk a környezettel foglalkozó irányzatok másik leágazásához: a *fenntartható* vagy „ökológiai művészet” közvetlenül és átvitt értelemben az ökológiai lábnyom csökkentésére törekszik [11]. Vajon mekkora nyomást mér egy megakiállítás megrendezése (papír alapú katalógus kiadásával, műtárgyak szállításával) a környezetre? Milyen közvetlen ökológiai hatása van a Velencei Biennálénak vagy a kasseli Documentának, ahol több százezeren fordulnak meg? És ha környezeti kérdésekkel, netán fenntartható fejlődéssel, természetművészettel foglalkozó kiállításról van szó? Demagógnak tűnik a megközelítés, mégis észre kell vennünk, hogy az ökológiai gondolkodás még nem elterjedt a művészet intézményes közegében [12]. A technológiai fejlődés persze itt is innovatív újdonságokat hoz, de az alapvető hozzáállás megváltozásáig még hosszú az út.

Jos van Wunnik, flickr.com

A környezeti kérdésekkel foglalkozó kritikai párbeszédben is felmerül, mit nevezhetünk egyáltalán fenntartható művészetnek. Hogyan lehet egy művészeti projekt újrahasznosítható? Már a „fenntartható” kifejezés is a nyugati fehér értelmiségi számára sajátítja ki a környezeti tudatosság fogalmát, hiszen a déli, elmaradott világrészek egészen más környezeti igényekkel és eszközökkel rendelkeznek, és a nyugati civilizáció előszeretettel hordja szemetét a harmadik világbeli területekre. Mit tehet a művészet a környezetért, van-e elhivatottság és eszköz a változtatásra? Borulátó vélemények szerint teljesen hidegen hagyja a képzőművészeti közeget a környezettudatos gondolkodás. Racheed Araeen *Ökoesztétikai kiáltványában* [13] egyenesen a „narcisztikus művészego” kifejeződését okolja az érzéketlenségért, és arra buzdít, hogy műtárgyak létrehozása helyett innovatív, együttműködésre épülő interdiszciplináris projekteket készítsenek az alkotók.

A radikális elképzelésekből tehát nincs hiány a környezetkultúra és az ökológia területén, ez a kortárs művészetre is

hatást gyakorol. A természetművészet 2016-ban (de tíz éve sem) merülhet(ett) ki a nagy felbontású tájképként bemutatott természetfotók és az üde, természetes anyagokból készült művek kiállításában.

A kritikai gondolkodás és az ökológiai szempontok felismerése egyre inkább jellemzi a kortárs kezdeményezéseket is. A Műcsarnok 2016-os *Természetművészet* című nagyszabású kiállítása azonban az aktuális témák közül keveset érint.

a világ minden tájáról

Elsősorban az 1990-ben *Ressource Kunst* címmel ugyanitt bemutatott kiállításból merít a tárlat. Ulrich Bischoff a kiállítás katalógusában [14] határozza meg a „kis gesztusok” és a nagy gesztusok gyakorlatát. A kétféle munkamódszer lényege a minőségi és mennyiségi váltás: az Amerikában kibontakozó „klasszikus” land art az anyagi és természeti forrásokat kimeríthetetlennek tartja, a monumentális hatásra helyezi a hangsúlyt. Az elsősorban a (kelet)-európai térségre jellemző közelítés a természeti környezethez „kis gesztusokkal”, finom, szinte észrevétlen beavatkozásokkal fordul. Az utóbbit veszi át a *Természetművészet* kiállítás – értelemszerűen –, a könnyebben bemutatható kis gesztusokra koncentrálva. A természetes anyagokból készült és az állat- és növényvilág sematikus látványvilágát megidéző munkák valóban a világ minden tájáról érkeztek Budapestre, Irántól Kanadáig. Az organikus összefonódás helyett egymáshoz lazán – leginkább tematikusan – kapcsolódó szekciók három kurátora (Keserü Katalin a magyar anyag, John K. Grande a nemzetközi, és Mahmud Maktabi az iráni részleg megálmodója) a természetművészetként aposztrofált jelenség földrajzi elhelyezkedéstől független, univerzális értékeire összpontosít. Az átmeneti jelleg hangsúlyozása mellett ember és környezet kapcsolatának változatos formáira láthatunk példákat.

Természetművészet, Múcsarnok, 2016 kiállítási enteriőr (a szerző felvétele)

A land art magyar gyökereiről történeti áttekintést kapunk a *Természet és művészet Magyarországon 1960-2000* címet viselő részben. Önmagában is érdekes, vajon miért csak 2000-ig merít az újdonságokból a kortárs jelenségekre összpontosító kiállítás. Keserü Katalin a hatvanas-hetvenes években jelentős művészcsoportok és egyéni alkotók felvonultatásával igyekszik bemutatni a korszak kreatív sokszínűségét. A Mamü csoport, a Pécsi Műhely tagjai mellett szerepelnek a balatonboglári kápolnaműteremhez kapcsolódók is. De a jellegzetesen Kelet-Európában kialakuló „kivonulás a természetbe” szellemiség jelentőségét nem emeli ki. A művek egymás mellett, közös kontextus nélkül jelennek meg. A művészek társadalmi szerepvállalása – vagy annak hiánya –, a vidéki művésztelepek és alkotótáborok kultúrtörténeti jelentősége a szocialista Magyarországon mind olyan témák, amelyek árnyaltabb bemutatást is megérdemelték volna. A land art ebben a közegben a kanonizált, intézményesült művészeti megnyilvánulások ellentétéként került a kísérletező művészek látókörébe. Olyan alkotásokat hoztak létre a tájban, amelyek nem zsúrizhatók, műtárgyként is csak fotódokumentáció formájában léteztek [15]. A szabad alkotás lehetőségeként éltek meg a szabadtéri alkotást, látványos gesztusokkal fordultak el a hivatalos művészeti szcéna korlátozott lehetőségeitől. Ez a szemlélet – talán nem függetlenül a Múcsarnok és a Magyar Művészeti Akadémia kapcsolatától – nem érvényesül. A kiállítás összbenyomásától függetlenül Erdély Miklós [16], Galántai György [17], Halász Károly [18], Pauer Gyula [19] szellemes konceptuális munkái és akciói tágítják a természettel azonosuló művészet lehetőségeit.

korszerűen sablonos

A sokat sejtető *Öko-avantgárd* című iráni szekcióban a természethez forduló kortárs művészek az országban még újítonak számító alkotásaival találkozunk. Talán ebben a kiállítási térben érvényesül leginkább a környezeti problémák társadalmi vetülete. A műanyagpalackok elviselhetetlen felhalmozódása több helyen is megjelenik (Fereshte Zamani: *Garbage Bride*, 2012) mint a fogyasztói társadalom emblematikus bűnjele. Aneh Mohammad Tatarsi műanyag-hulladékkal kombinált festményén a tengeren apró gumicsónakban menekülő csoportja is felfedezhető (*Refugees* 2016). A „kis gesztusok” kulcsszó köré épülő tárlaton máshol is találkozunk a szűkebb és tágabb értelemben vett közösség és a természet viszonyával. Jason deCaires Taylor 2016-os *Lampedusa tutaja* című munkája is a menekültválság társadalmi és környezeti összefüggéseire utal: az emberekkel teli csónak a tenger fenekére süllyed. Gustav Metzger 2015-ös *Remember Nature* című videójában megfogalmazott intelmei az egész művészettársadalomhoz szólnak, hogy közösségi összefogással kell a figyelmet pusztuló természeti értékeinkre irányítani. A didaktikus felhívás a kiállítás egészére is vonatkozatható: a Műcsarnokban felsorakozó megközelítések üzenete a környezettudatosság – a *Természetművészet így korszerűen* sablonos. Jócskán távoli elképzelések összekapcsolásából halványan kirajzolódó tájkép.

[1] „Földmozgató land art” eredeti alapítói: Walter de Maria, Robert Smithson, Michael Heizer
forrás: Erőss István: Kis érintés – nagy érintés In: István Erőss: Grupul MAMŰ. Târgu-Mureş. Atingeri: mici si mari. Arta, 2012, 4-5. <https://mamusociety.wordpress.com/publikaciok-publications/eross-istvan-kis-erintes-nagy-erintes/>

[2] Demos, T. J. “The Politics of Sustainability: Contemporary Art and Ecology.” In *Radical Nature: Art and Architecture for a Changing Planet 1969–2009*, London: Barbican Art Gallery, 2009.

http://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/Demos_Art_and_Ecology.pdf

[3] Rasheed Araeen: *Ecoaesthetics: Art Beyond Art. A Manifesto for the 21st Century*, London, 8 November 2008. <http://www.aaa.org.hk/downloads/ECOESTHETICSbyRasheed.pdf>

[4] Wheatfield, a Confrontation 1982 Manhattan, Battery Park City landfill forrás:
<http://www.agnesdenesstudio.com/works7.html>
<http://greenmuseum.org/c/aen/Issues/denes.php>

[5] Suzaan Boettger: *Looking at, and Overlooking, Women Working in Land Art in the 1970s* (2008) <http://weadartists.org/women-land-artists-1970s>

6 Don Krug: *Ecological Restoration. Agnes Denes, Wheatfield*, Greenmuseum.org
<http://greenmuseum.org/c/aen/Issues/denes.php>

[6] Don Krug: *Ecological Restoration. Agnes Denes, Wheatfield*, Greenmuseum.org
<http://greenmuseum.org/c/aen/Issues/denes.php>

[7] Hans Haacke: *Rhinewater Purification Plant* forrás: Demos, T. J. “The Politics of Sustainability: Contemporary Art and Ecology.” In: *Radical Nature: Art and Architecture for a Changing Planet 1969–2009*, London: Barbican Art Gallery, 2009.

http://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/Demos_Art_and_Ecology.pdf

[8] ‘*real-time social system*’ In: Demos, T. J. “The Politics of Sustainability: Contemporary Art and Ecology.” In *Radical Nature: Art and Architecture for a Changing Planet 1969–2009*, London: Barbican Art Gallery, 2009.

http://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/Demos_Art_and_Ecology.pdf

[9] 7000 Eichen – Stadtverwaltung statt Stadtverwaltung, *documenta 7*, Kassel, 1982.
forrás: <http://www.tate.org.uk/art/artworks/beuys-7000-oak-trees-ar00745>

[10] Agnes Denes, “Tree Mountain – A Living Time Capsule – 11,000 Trees – 11,000 People – 400 Years”, YI j rvi, Finland)

http://greenmuseum.org/content/artist_content/ct_id-198__artist_id-63.html

[11] Demos, T. J. “The Politics of Sustainability: Contemporary Art and Ecology.” In *Radical Nature: Art and Architecture for a Changing Planet 1969–2009*, London: Barbican Art Gallery, 2009.

http://www.environmentandsociety.org/sites/default/files/key_docs/Demos_Art_and_Ecology.pdf

[12] ‘Only art today does not think about recycling.’ Idézet ‘*Croatian Contemporary Art: Ivan Ladislav Galeta*’ dokumentumfilmből (Croatian Radio Television HRT, 2000).

http://greenmuseum.org/generic_content.php?ct_id=265#_ftn9

[13] Rasheed Araeen: *Ecoaesthetics: Art Beyond Art. A Manifesto for the 21st Century*, London, 8 November 2008. <http://www.aaa.org.hk/downloads/ECOAEETHICSbyRasheed.pdf>

[14] Ulrich Bischoff: ‘A nagy gesztustól a kis gesztusig. Megjegyzések az anyag fogalmának változásához az utóbbi húsz év képzőművészetében’. In: *Ressource Kunst. Erőforrások. Újraértelmezett elemek a művészetben*. Műcsarnok, Budapest 1990, 7–13.

[15] Beke László: *Miért használ fotókat az A.P.L.C.?*, Fotóművészet, 1972/2. online: <http://www.c3.hu/collection/koncept/images/beke.html>

[16] Erdély Miklós: *Rózse a tüzelőanyagok proletárja*, Balatonboglár 1972
http://www.artpool.hu/boglar/1972/720706_e.html

[17] Galántai György: *Direkt tárgyak: Virág* 1975 http://www.artpool.hu/lehetetlen/real-kiall/nevek/galantai_virag.html

[18] Halász Károly: *Hordozható tájkép (Bőröndfestmény – utazásom emlékére)* 1973
<http://www.halaszkaroly.hu/imageview.php?lng=hu&referrer=Gallery&e=MDppbWFnZXNvZ2FsbGVyeS8wMi9pbmRleC54bWw%2FMTk3My1ib3JvbmRmZXN0bWVueS5qcGc%3D#title>

[19] Pauer Gyula: *Tüntetőtábla-erdő, Nagyatád*, 1978
<http://www.artpool.hu/AI/al08/tuntetotabla/Szoke.html>

felső kép | Természetművészet, Múcsarnok, 2016 kiállítási enteriőr (a szerző felvétele)

Káli Enikő ÍTÉLETNAPI HARSONASZÓ

 ligetmuhely.com/iteletnap-harsonaszo/

Anna Margit *Utolsó ítélet* [1] című kiállítása a hetvenes-nyolcvanas évek műveiből válogat. A művész utolsó, érzelmmel és poézissal telített, a művészettörténetírásban eddig kellően nem megbecsült időszakának keresztmetszetét tárja elénk.

individualizált mitológia

Az évtizedekkel korábbi emlékek, elevenen maradt érzelmek ebben a korszakában is hangsúlyosan jelen vannak művészetében. A világháború és a holokauszt traumáját individualizált mitológiában festette meg. A festett mitológiát bemutató tárlat fő csomópontjai képzeletbeli triptichont alkotnak: a *Paradicsom*, az *Utolsó ítélet*, majd a *Pokol* képei elevenednek meg.

A tárlat két „nyitóképe” összefoglalja Anna Margit festői világát. A *Gyermekkor* (1970) című alkotás az 1945–48 közötti, Európai Iskolához köthető periódusát idézi. A gyermekrajzok egyszerűségéhez és a kultúra archaikus rétegeihez visszanyúló festészetének témavilága ekkor szűkül le a figurára. Képeinek egyetlen szereplője a különböző szerepekkel felruházott, és mindig kiszolgáltatott bábu.

Hídavatás

A másik: önarckép – ez a műfaj első periódusától meghatározó. *Trombitás önarcképén* (1972) a művész kezében a korábban ártatlan játékszer fontos szimbólummá válik. A sófár vagy harsona gyakori Isten-jelkép a zsidó és a keresztény hagyományban is. A festmény kiemelt kompozíciós eleme az égő lámpás, az éberség és az igazság jelentésével ragyog a festő fölött.

népi-kisvárosi folklór

Jellemző és izgalmas, ahogyan Anna Margit a festéket kezeli. A vastagon felvitt réteg erős plasztikusságot kölcsönöz a felületnek, az élénk színek mellett a kép drámaiságát erősíti. Az alak kissé nyers megjelenése, hangsúlyos körvonalai hasonlítanak azokhoz a festett népművészeti tárgyakhoz, amelyeket a hatvanas évektől gyűjtött a festő. A népi-kisvárosi folklór darabjai beépülnek művészetébe.

A kiállításon bemutatott első nagyobb műcsoport az *Éden* (1970) című kép köré szerveződik. A biblikus téma az egykori társat, Ámos Imrét idézi. Az ábrázolás azonban nem idilli; eltávolított, merev világot látunk. A kép inkább a hiányra utal: a fiatal Ámost munkaszolgálatosként megölték.

A többi festményen a historikus és folklorisztikus alakok között a művész a bábuvilág része. A népi-paraszti kultúrába vetített idealizmus helyett veszteségről, elmúlásról és magányról tudósítanak a művek. Ambivalens módon egyszerre figyelhető meg a merész kitárulkozás és elrejtőzés, a bábokkal azonosulás és elkülönülés. A korszak képi világához tartozik a kollázstechnika. Több vásznon a festett felület mellé fotót, újságkivágatot vagy anyagokat, például csipkét applikált.

Özvegý

Anna Margit művészetében a felismerhető portré fokozatosan veszít jelentőségéből. Egyre jellemzőbb a távolságtartó, jelle sűrűsödő kifejezés. Ha korábbi portréit vizuális életrajzként értelmezzük, a kiállításon szereplő művek az emlékezés lenyomatai. A teremben számomra a legkiemelkedőbb az *Özvegy* (1971) című kép. Az elemi, egyszerű formák, a valószerűtlen színek Anna Margit egész 1945–48 közötti festészetét sűriti. A kör motívumát azonban megkettőzi. Az alak mögé az ikonok világát idézve, dicsfényhez hasonló rózsát fest. Az ikon-párhuzamot erősítik a frontális kompozíció, az imádkozó kéztartás és a képtér két oldalán látható angyalok. A rózsza a szerelem és a szenvedés szimbólumaként tovább árnyalja a kép jelentését. A népművészeti naivitás és a groteszk báj találkozásának kivételes példái az itt látható alkotások. A festő a tömegkultúra cífra, giccsel érintkező, a *grand art* határain kívüli világához úgy nyúlt, hogy egyúttal fel is emelte azt.

Az évek elteltével a holokauszt emlékéhez az egyre sűrűbb magány és az öregedés terhe társul. Az időskori képeken gyakori a magányos özvegyasszony. A *Magány* (1978), illetve *Soha már* képein csupán egy horizontvonallal jelzett légtérbe helyezi alakjait, ezzel is kiemelve az üresség, egyedüllét érzését.

Kisméretű festményei is monumentálissá válnak sokrétegű szimbolikájuk révén. Az említett *Magány* festményén öregasszony tekint ránk, feje fölött hatalmas sas ül, mellette fehér liliom. Akár az angyali üdvözlő változata is lehetne. A szárnyas lény jelen esetben nem a megváltás, hanem a halál hírének hozza el.

memento mori

Művein igen gyakoriak a halál képzetének konkrét megfogalmazásai. *Elmúlás* (1974) című képén népi, falusi belsőt idéző környezetben *memento mori*-ként megcsonkított bábu fekszik a ravatalon. A művész a hitvilág-szimbolikából is merít. A festmény középtengelyében található lepke a halott testből felröppenő lelket ábrázolja.

Tragikomikus *Haláltangó* (1980) alkotásán a téma súlyát, drámaiságát rá jellemzően iróniával párosítja. Bábuí túlvilági, megfoghatatlan térben lejtik utolsó táncukat. Szintén ambivalens kép a fiatal, babaarcú figuraként megfestett *Halál angyala* (1983).

Anna Margit egyéni és történelmi tragédiát megjelenítő festészetét képes volt új és új témákkal tágítani.

Nincs éles határvonal, viszont markáns különbségeket látni a hetvenes évek és az utolsó korszak alkotói attitűdje között. Művészetében fordulatként jelentkezik, amikor a hatvanas évek végén zsidó identitása is középpontba kerül. Életművének utolsó korszakában már nem csupán utalásként találkozunk a zsidó és biblikus témákkal. E sorozat két fontos darabja a *kürtök* harsogásától ledőlő ókori *Jerikó fala*it (1983), illetve a teremtés utáni Mindenhatót jeleníti meg (*Teremtés sorozat – Az Alkotó pihen*, 1977). Nyers igazmondás, valamint groteszk formakultúra és tematika adja a műcsoport jellegzetességét. A kifejezetten narratív kései műveik is harsány színekkel készültek. A sok évszázados ikonográfia felülírásával megkérdőjelezi a kanonikusnak számító vallásos állításokat.

A válogatás középpontjában Az *Utolsó ítélet* című munkája áll. Anna Margitot valóban a végső kérdések foglalkoztatták, de képével nem igazságszolgáltatást kér. A végnapon a lelkek megítélését szolgáló mérleg nyelve nem billen el egyik irányba sem, a mellette lévő két alak ezt megakadályozza. Nekünk balra, talán az *Igazság* alakjaként bekötött szemű bábu, jobbra pedig a nézőt csendre intő angyal. A megbélyegzettek elhurcoltatnak, a bűnösök tette következmények nélkül marad.

Céllövölde

A kiállítás a náciizmus könyörtelenségével szembesítő alkotásokkal zárul. A tárlat legutolsó, egyben legszűkebb terét a *Pokol* termékének is nevezhetnénk. Nem túlvilági, hanem nagyon is e világi pokol-képek ezek. A meglepő szimbolikájú *Inferno* (1981), valamint a *Céllövölde* (1976) a tragikumot vicsorgó iróniával ellensúlyozza. Az utóbbin idős zsidó férfi mellett Hitler, Jézus, maga a művész és egy bekötött szemű, elítélt bábu látható a céltáblán. A populáris kultúra jelenléte talán itt a legközvetlenebb, a kép a falusi vásári giccs világából merít. Kollázs-technikával még rá is erősít: az arcok kivágott képrészletek, illetve fotók.

A Gulyás Gábor rendezte kiállítás nagy erénye, hogy viszonylag kevés alkotással idézi meg az életmű ívének szellemi és stílári gazdagságát.

[1] Utolsó ítélet – Válogatás Anna Margit hetvenes-nyolcvanas évekbeli festményeiből, Kurátor: Gulyás Gábor. A kiállítás megtekinthető: 2016. augusztus 27. – október 16. Ámos Imre – Anna Margit Emlékmúzeum (Szentendre, Bogdányi út 10-12.

felső kép | Utolsó ítélet

műtárgyfotó | Deim Balázs

Szepes Erika MAGÁNYOS ABLAK AZ EMLÉKEKRE

 ligetmuhely.com/szepes-erika-maganyos-ablak-az-emlekekre/

Egy férfi ül az ablaknál. Az ablak panelházból nyílik, a férfi Birtalan Ferenc költő. Az ablakból kinézve nem a tájat szemléli, hanem emlékeit kutatja, magában mormolva, félhangosan kimondva vagy az előtte lévő papírral megbeszélve – verseket írva – életét szeretné felidézni, újra megélni. Ezekből az emlékekből állított össze három kötetet: *Rigótörténet feleségének* (2013); *Játszik éjszakát* (2015); *Barbármennysország* (2016) címűeket. (A tanulmányban a kötetek címeit kezdőbetűjünkkel jelölöm, a mellettük álló számok a kötet oldalszámjai.)

tíz éve mióta itt lakom
egyfolytában fúrják a betont
ha felejteni akarok
kinézek az ablakon

(B 78)

egyedül vagyok mint mesékben a vének
van hogy fölkapom a fejem
szent ég megint magamnak beszélek

(J 33)

Rigótörténet

Birtalan önmagáról mesélő költő: verseit egyes szám első személyben írja, egyszerűen, a köznapi beszéd kifejezéseivel és sodrásával, avagy lassító tempójával. Van ugyan kivétel: éppen a *Rigótörténet, feleségének* – ez prózában, elbeszélő módban, egyes szám harmadik személyben szól. Elbeszéli a kedvesnek, mi történik, mióta egyedül maradt, mi volt a legerősebb, a legutolsó emlék együttlétükről. „A rigókról mindig beszámolt. A végén már csak a rigók maradtak. Róluk mesélt. A két fiókáról, hogy kiröpültek, hogy üres a fészek... – Róluk írj... a rigókról” (R 78). És Birtalan írt, nemcsak prózában, hanem főként versben. A rigó gyerekkorától kíséri, a tavaszt, az ifjúságot, a boldogságot jelenti: „visszapörögnek az évtizedek / és kisfiú vagyok / újra kamasz a simogató márciustól / hiába tudom / semmi sem igaz / kigombolt ingembe bújó szél se / mégis megbolondulok érte / a rigóénekeért / gerleszóért ...” (B 46). Másik elbeszélő darabja az egyedül maradás éveit, a költő szétesését mutatják, amit a magánmitológia – rigó – visszatérő képe elevenít meg: „a fontos dolgok is elenyésznek / emlékeid közt nem találok / széthullik mint a rigófészek / hiába keresed hiába várod”. Az otthon szétesik, a rigófészek széthullik, de a legszebb rekviemet mégis a rigók zengik (R 66). Aki az emlékeket tudatosan keresi és gyűjti, annak nincs nagyobb veszteség, mint a felejtés: „a félelem / hogy idő előtt felejték / arcokra is alig emlékszem / állok gondolák közt a közértben / és nem tudom mi az a fontos amit / és azt se mi miért nem” (B 14).

Uitz Béla: Fekvő nő

A *Rigó*történet elviselhetetlen magányában születtek a legmélyebb, legkeserűbb versek:

magam vagyok
borostyán-gyász avarban.
Úttalan úton dűnnyögök,
csak el ne higgyem: baj van

(R 65)

A gyerekkori emlékek és kamaszálmok közt bolyongva Birtalan kortalannak érzi magát:

balga vagyok
elhasznált korban élek
bennem retteg egy kisgyerek
s a lángoló kamasz

(R 16)

Amiben biztos, ami szilárddá teszi, a belső élet, önmaga költő-létének fontossága. Tudja, hogy a költő-lét mélyről irányítja, olyan mélyről, ahová rajta kívül senki sem férközhet: „az orvosok nyitott mellkasomban látták-e / a vér a

szikék és érfogók közti tolongásban / félelemtől reszketően hol rejtőzködnek a versek” (B 48). Ha nem is a lélek belsejében – amiként a latinok mondják: in infimis cordis, azaz a szív legrejtettebb zugában –, de a valóságban ott áll előtte egy tárgy, ami – nem kevésbé fontos – külső ösztönzője volt költészetének, egy íróasztal. Mert lehet a tárgyakhoz is erős érzelmekkel kötődni: „az íróasztal kb. 90 x 45 cm-es / fiam kiszolgált gyerekbútorából (némi mesterkedéssel) / évek óta a *tett színhelye* már /.../ íme a vers szülőhelye / így lehetne mondani szépen” (R 52).

Magának írja, mondogatja verseit, de azért izgatja a művek továbbélése, értékelése is:

„ha nem leszek / ki mint ítéli meg a verseket / miket magam miatt írtam magamnak / mind kicsikart vallomás (...) szóhalmazokat mentettem a nincsből / halált szerelmet tavaszt” (R 16).

A megmentett szóhalmazok alanyai csak Birtalan emlékeiben vannak. Az ablakon kinézés, a versírás tehát emlékgyűjtés.

„miből lesznek emlékek?”

„buta kérdés: mindenből / amit megélünk ami nem hal túl minket. és kezdünk kutakodni / sokasodnak, tágulnak a fehér foltok – eltűnik / egy arcél, egy illat, ami hozzá tartozott...” (B 28). És akár a tudatos emlék-kereséssel, akár egy emléknym beszüremkedésével megelevenedik a múlt egy darabja: „érezni a / készülő vasárnapi ebédek konyhaablakon át udvarra úszó illatát”; „érezed / kezeden egy kéz melegét szikrázó hóesésben” (B 22).

az otthont idézi

Birtalan étel-emlékei mindazoknak felidéznek az ötvenes-hatvanas évek illat- és ízvilágát, akik ezeken az anyai furfanggal ehetővé, sőt jóízűvé varázsolt táplálékokon nőttek fel. A sosem feledhető ételekből egy lakomára való: „a paraszt evő táltos esti mesékben / míg alma sül a kályhaplatnin / s a zsarátban krumplik édesednek” (J 9); „sör se volt csak málna / és fehér tekert zacskókba lapáttal mért cukorkák / voltak sütemények egy tíz volt a krémes / nagy ritkán minyont és tortát is ettünk / de semmi sem ért a fagyalt nyomába” (B 90); „a világ egy tepertős pogácsa / paradicsomleves minnek a realitása” (B 45). Radnóti *Nem tudhatom* meleget árasztó nosztalgiájára emlékeztet Birtalan *nem tudom*-ja, s ha amott a hazát, itt az otthont idézi a vers: „hogyan kinek mit jelent / az újév hajnalán sparheltre tett fazék / nem tudom / nekem a konyha gőzmelegében anyut / ahogy Ilona nénivel nevetnek / a maradék székelykáposztán / mint változik át korhelylevessé” (B 104).

A költő személyiségének alaprétégehez tartozik mindaz, amit otthonról hozott: a „tányérnyi szeretet” emléke (B 52); hogy az ételek tálalása intimitás, hogy anyjától tanult nyelvben megmaradt néhány étel és növény régi, népi elnevezése (J 50–51). A főzés folyamata és a főzött-sütött ételek végigkísérik Birtalant egész életén, csak a konyhában tevékenykedő személy változik: először ő főz a tanult módokon beteg anyjának, feleségének (R 68); „csináltam köménymaglevest / mikor betegségeimből lábadoztam / anyu mindig főzött s ha jólesett / az a gyógyulásomat jelezte”, „ha tojást is csorgatott bele / rongyoslevesnek nevezte / én a szegénységre gondoltam” (J 32). Még uborkát is a tanult módon tesz el (J 104). Igyekszik pontosan követni a példát: „régóta visszaérezem a szeretett ízeket, ha főzök” (J 32).

Czöbel Béla: Fekvő nő

„mik tudnak emlékké lenni? nevek bukkannak elő / a semmiből (...) egyre gyakrabban jut eszedbe, írod le, vagy inkább / mint mágikus ábrát a barlangrajzokon vésed / az emléked falára, mert nem szabad elmúlnia.” (B 22)

Akinek az emlékei erősebbek, mint egy szép vers terve, azzal megtörténhet, hogy „a hirtelen beúszó sült krumpli szaga / bármit eszembe juttathatna / rólad ezen a kora estén” (B 16) – ez a szerelmes verset elűző sültkrumpli-szag legszebb szerelmi vallomásainak egyike; egy régi bőrtáska „szomorú-keserű szagában a zsírkenyér-uzsonna illata is benne marad” (B 106); „anyutól örökölt szavakat hurcolok hét évtizede” (J 9); és a portörölőnek használt, mára elfelejtett eszközök nevét és az anyai intést, hogy alaposabban dolgozzon velük (B 36). De nemcsak szavakat örökölt, hanem az emlékeket pókhálóként beszövő horgolásmintákat, és velük az anya halálát: „a lakást elborító kisnagy terítők / ahogy ujja rá karikázódik a fenyő-perle (...) mikor nem volt több fonal / és beterítettek mindent a csipkék / testét összekaszabolta a rák / aprócska díszei messzire vitték” (J 18). És felidézik a gyerekkor világát a jelképesse vált kellékek: „egy klottgatya egy rossz cipő / egy kék egy vörös nyakkendő / bakancs talpában jancsiszög”, meg a hétköznapi valóságai: „falatnyi hit és remény kell / karéjnyi zsíros kenyérral / amihez vadsóskát harapsz”, és amiként az emlékezés a tárgyak segítségével végigfut az időn, úgy összegzi a gondolat, jót-rosszat betakarítva, az addigi életet: „hova vitt majd hét évtized / jeges tüskés göröngyös út / álmodtad / nincsenek tanúk / magához húz a

végtelen / jövőtlen múltad sincs jelen” (J 17).

folyamatosan gyötrő emlék

Ablakból kinézve olykor gyerekzsivaj hallatszik fel, a kiáltásba-sikongatásba az ismert, együgyű dalocska szövege vegyül („éliás tóbiás...”); a hangzavar hallucinációvá válik: „ülök a gép előtt az ablak mellett, / nem hallgatózom, csak hallom őket / és fölismerem a hangomat” (B 88). A gyerekkorból fájdalmas, életre szóló emlék, hogy nem érte el a véccéláncot, „magassá növesztette bennem a hiányérzetet” (J 8). És milyen felemelő, hogy a gyerekkortól folyamatosan gyötrő emlékek után így zár egy verset: „hogyan nem pusztultam bele / hogy mindezzel dacolva / boldogan éltem” (B 81).

A becenevek és megszólítások

A *Rigótörténet* megszólítottja Bogár. Mesebeli becenév.

ki emlékszik a csokorra
ki rád
ki a semmiből lángoló felem lettél
...
nem hittem istenekben
hogyan sorsunk elrendeltetett
de nem lehetne álmodni szebben
hogyan én megátkozott
találkozhattam veled

(R 42)

A semmiből teremtett lány úgy szállt el, mint az ifjúság:

az a talán igaz se volt fiatalság
volt Logodi utca
az a hetvenkét lépcső a lakásig

(R 37)

Emlék és álom attól lesz még szebb, attól nyer bizonyosságot, hogy a Logodi utca lépcsőit pontosan megszámlolja a költő – tehát valóban volt. (Mint Radnóti versének címe: *Pontos vers az alkonyatról.*) Az elmúlt ifjúság nem minden pillanatát őrzi tisztán az elme, és a költő gyötrődik, ha hiányos vagy homályos emlék lép tudatába: „...mindig színház után / még *hatvankilenc előtt* / neked white lady az asztalon / kezd az agyamra menni / a hogyhívták zenész / mit játszott / nem tudom / fogason kék / tediber kabátod / szép szikrázó havas december / lehet hogy piafot / piafot szerelemmel / ahogy beléptünk nekünk játszott / (...) asztalokon fehér terítők / *a rojtokra jól emlékszem* / csak az arcod nem áll össze / nem / az istenért sem” (R 39–40). És még keserűbben: „*Nézek utánad. / Reménytelen visszaidézni arcodat, / Mereven állok akár egy nagy oszlop, / Nehogy az emberek eltévedjenek*” (B 64).

Derkovits Gyula: Alvó nő

Van egy másik, becéző-rejtő megszólítása is: *Tengerszín szemű*. Ő nem Bogár – másik életszépítő társ. A Bogár név becézés, a Tengerszín szemű azonban más. A szó állandó jelzőből (*epitheton ornans*) önállósult névvé, a jelző beszélő szó: akinek a szeme tengerszínű. Szigeti Csaba nagy tanulmányt írt ezzel rejtélyes címmel: *A Senhal, a név neve*. Végigköveti a szeretett nőket megszólító névadási szokásokat a provanszál költőktől az újkor kezdetéig, és kimutatja, hogy a titkolt szerelmi viszony rejtésének módszere a költészetben a szeretett nő nevének elhallgatása, pótlása egy fantázianévvvel. Birtalan megoldása hasonló, de annyival szellemesebb, hogy nem akármilyen fantázianevet használ, hanem hölgye díszítő jelzőjét főnevesíti és változtatja ezáltal senhallá. (Az eljárás gyakori a világgöltészetben a provanszál kort megelőzően is: Catullus Lesbiája is beszélő név, jelentése: lesboszi, Beatrice boldogot jelent, Laura babért stb. Balassi és Csokonai is használ álnevet, s a Léda is a „név neve”.) Birtalan Tengerszín szeműje az általánosnál gazdagabb jelentésű.

Álmok és rémálmok

A megélt élet utólag mintha nem tartoznék a valóság terebélyében. Nyomait máshol találja meg a költő.

volt egy *álmom*
leéltem vele egy életet
mosolyogató

talán
de olyan szép volt mint a ma esti hold
erzsébet felett

...

volt egy álmom
hogy muszáj boldognak lenni
mint parázsban sült krumpli melegét fújni

(B 134–136)

A felforrósodott éghajlat beköszöntekor Afrikába képzelem magát: a fojtó levegőben, a felizzott porban idegen vándor. „Valóságba lép az álom” – mondja, „lát a szem de a szív nem érti”: az álom képekben jelenik meg, érzelmileg távol marad az idegen tájtól.

amíg tart az álom

Az álom viszont segít emlékezni, s ha már az álom is halványul, féltő, hogy elillan az emlék: „mit hazudozzak / mély álmomban ér csak utol a hangod / arcodra alig emlékszem / megfoghatatlanná / szívárványmesszivé lettél” (B 122). Álomban találkozni, érintkezni addig jó, amíg tart az álom. De ha rémálomban jelenik meg a szeretett lény, mindig más-más alakot öltve, „belakik öt álmat”, az álmodó „nyög, sír és kiált”. Az enyhülést hozó szép álom azért nem oldja fel a bánatot: nem találhatja meg az elveszett arcot. Mintha Orpheusz szállt volna az Alvilágra Eurüdikéért – hiába: „majd vadvirág / simogató szelíd len / hullámszik át az álmon / melléd fekszem / elveszett arcod / nem sikerül exhumálnom” (J 60–61).

Álom és ébrenlét között a költő gyakran él meg harmadik típusú állapotot: a félálomban ébredést, amikor még húzza az álom, de nem is akar ébredni, mert az igazinak érzett életét álmában éli. „Balázssal mentünk / ezt megint ébrenlétben kell kikutatni” (J 82). A felébredés utáni visszaalvás, az álom kikényszerített folytatása, gyakran sikertelen. A félálomban látott képek pedig bántóak, zavarosak: „az álomfolytatás nem egyszerű / életszerűtlenek a helyzetek” (B 60); „három órákor felébredtem / (...) aztán visszafekve próbáltam folytatni a történetet / de csak derengő képen álltak / színüket vesztett terrakotta katonák // egy lány volt velem / nem Bogár nem Tengerszínsemű / mégis természetesnek tűnt mellettem léte” (J 83). Olykor a félálomok rémálomokba váltanak, úgy jönnek létre *A másodálomok*:

indulsz felébredés után elveszettbe
keresgélisz minden mocsárvilágban
hiába tudod
már semmi fölött nem rendelkezél
szárnyalsz zuhansz kapaszkodsz
elváltoznak az arcok
kifordulnak ismerős fák a földből
ággígyók sziszegve indulnak nyomodba...

(B 35)

Az álmok okozta bódultság nyomot hagy az ébrenléten is: egy félreolvasás – műrepülés helyett mélyrepülés – visszavezeti a gyerekkorba, amikor álmában szeretett repülni. A mélyrepülésnek más a jelentése – a költő borzad a gondolattól, hogy pszichológus boncolgassa. Felnőttként e repülés rémálommá válik: „*most vonatok autók törnek össze / visszavágták az angyal szárnyait* (...) vonszolom szárnyacsonkjaim / ég ura nem hagyhatom el a földet / ez a mélyrepülés mondogatom” (B 56).

Berény Róbert: Alvó nő

Álmában a főváros képeit is látja: idegenül téblábol az átépített Moszkva téren, a villamosok is idegenek-furcsák. A Moszkva tér mindig *Kalef* marad. (B 73) Az álomban látott háromlábú ló érhetetlenül közel kerül hozzá – sántaságával, bicegésével a költő hasonmása: „a háromlábú ló kicsit teátrálisan / elém formázta életemet” (B 74).

valami realitás

A félálmod és rémálmod értelmezéséhez a hetvenéves költő már nem keresi az álmoskönyvek magyarázatait; önmaga próbál összerakni a képekből valami realitást, de „az utolsó képsor annyira irreális / hogy távolléted a valóságtól igazolható” (J 94). S hogy egy szépnek, intimnek, kedvesnek induló álom miképpen fordul át félelmetesbe, arra mesteri példa:

én meg kerestem az ágyat
rendet akartam rakni
helyet csinálni a fehércsillagos kék pongyoládnak

de ahogy bejöttél már nem volt rajtad az arcod

(J 89)

E hosszú álomleírást oldottabb szakasz zárja, végén az egyik legszebb négy sor:
talán tavaszt is álmodok
fényeset
ahol gyöngülő szívemhez
hízkelnek a kaktuszok

(J 92)

„Nem teremthetek neked tetsző rendet” (J 12)

Már a születés kijelölte az életutat: „vagyok mert elrendeltetett / egy félelemteli ölelés összeterelje a sejteket / s lételemet meghatározza egy vécelánc hossza” (J 12). Sorsának kulcsszavai e néhány sorban: „félelemteli” – az egész élet; „ölelés” – a gyönyörű szerelmek; és a vécelánc okozta kisebbségi érzés, mely később áttérjed a testmagasságról az önértékelésre. A „félelemteli ölelés” gyümölcse háborús körülmények között jön világra („Anna szövőszék mellől ment szülni a gizellába”), az őket befogadó Tánczos néni „férje kinn maradt a Donnál”. A háborús idők krónikáját a férfi-Birtalan az idők távolából gyönyörű *hosszúversben* írja meg, a cím: *Éposztalan idők maskarájában* – Juhász Ferenc műfaj-meghatározását veszi át, bravúros ötlettel: Juhásznál az éposz az epikus hőskölteményt eszményül kitűző hosszúvers neve, Birtalan éppen a lényegtől, az eposzi hősiességtől fosztja meg versét. (B 26–28)

Kisgyerekként a világgal ismerkedés egy térképpel kezdődött, és meg kellett tanulni a térkép szolgáltatta igazságot: „irigyeltük kik nagyszülőkhöz mentek nyáron / mi / túl hetedhét határon / a kettétépett Kogutowitz Manó-térképet néztük / keresve holnemvoltban merre van Kőröspatak Marosbogát / és meg kellett szeretni ami volt / a kistenyerhazát” (J 11).

Később, ha nem is cselekvő részese a történelemnek, de felnőtt tudatú átélője, aki minden kis momentumot rögzít emlékezetében. Helyszíneket, tárgyakat, hangulatokat:

rohangáltam a hosszú sor mellett
a kenyérgyári kultúrterem vasajtajánál
ott mentünk be ha bál volt ha vetítettek
ott adták ki a kenyeret

...

októbert vég sütött a nap
oldalamon pisztolytáska
hulladékanyagból szabta Jóska

...

hol a pisztolytáska
anyu Jóska a kenyérgyár
én még úgy teszek mintha élnék
szabadon
jaj szabadon
hívogat sok látványpékség
hűl minden

mint a forradalom

(J 20–21)

romhalmazvilágom
gyönyörű gyerekkor
lánctalprekviemmel
ezerkilencszázötvenhatból
fölszobzott utcák
tankok égnek

...

megváltó híreket várunk
míg ájulásba sodor a novemberi este
s Szolnokon meghágva a forradalmat
munkás-paraszt kormányt avatnak

...

rendet csináltak rendet
teli börtönök rejtegettek
akasztófa-csendet

...

néhány kötéllel elintézték a forradalmat
kitartással mindent meg lehet szokni
egy nemzet tanult *ellen*– helyett ötvenhatozni
szent szabadság legyen a neved áldott
elzúgtak Európa hallgat

Fintor, gúny is éri ezt a tanulékony nemzetet: „rázta seggét a szocializmus”; „vettünk részletre Tavasz tévét (...) *szerezni kell* / rengeteg halál után a békét” (J 42–43).

Szobotka Imre: Ablakban

Birtalan életét – mint mindannyiunkét – korszakokra osztja a történelem. Az első fordulópont 1956, a következő 1989. A két dátum közt eltelt idő egy generációnyi, és éppen ez a legfontosabb a költő életében. Kortársa vagyok, ezért érint olyan mélyen az alábbi szakasz: „harminchárom év / megtalált elhagyott szerelem / azt mondjátok *korszak* / az a harminchárom év volt mindenem / fiatalság élet / amit most elsíbolnak / szégyenkezve hallgatom / miket beszélnek / ámulok hogy fogynak a gazok / szaporodnak a jók a szépek / vannak millióan / azt a harminchármat ki lopta el / hol van”. És a folytatásában ott van a dac, az *akkori korszak* igazolása: „a ma nem mondhatja / hogyan volt az akkor / örültünk szerettünk / akárhogy is / éltünk / felülírható-e / harminchárom évünk” (J 44-45).

A *mában* se fény, se ünnep, se jókedv. Birtalan felölti a sírásó szerepét:

Most mit mondjak Yorick
szar ez az egész

...

az ifjú dán
puffasztott rizs lett
tűnnek a koponyák az asztalokról
megöregedve se lettem bölcsebb
valahogy nem jön soha jobb kor

(B 18–19)

Az első kötet tömör mondata – „ez a világ nem rám szabott” (R 7) megmarad alaphangulatként. Ám van, hogy a bölcs felülkerekedik a fájdalmas költőn: „csak egyén külön boldogulásából épülhet egészségesebb / vírusoknak ellenállóbb társadalom” (J 75). De a tézist keresztülhúzza a keserű meggyőződés: „Belepiszkítva hullagödörbe rohadnak az eszmék, / erre képes ez a város, ez a gögös, múltba meredő had” (B 154), amit ugyan a Róma dicsőségének lehanyaglását letörten néző Livius szájába ad, de a „maszkos” szöveg nekünk szól.

rossz korszak

Birtalan érzékeny mindarra, ami „nem jön soha”. Sorolja is a rossz korszak tüneteit: „eltelt így-úgy hat évtized / jövőre bontják a népstadiont mit épülni láttam / *alámerül egy nyugtalan nemzet álma*” (kiem. Sz. E., B 92–93). És érzékeny a gyűlöletgerjesztő hatalmi taktikákra: „körbe üres várak / sehol az ellen / tatár török muszka / huszonegyedik század / cirkusz van se kenyér se munka” (B 42). Mindannyiunk mindennapos élménye: „egy nő megszólított / *csak sejtettem kenyérre kért* / adtam egy kétszázast vegyen *kenyért*” (J 126). És a látható valóság: „jobb Magyarország meleg ruhák / de nagyon szürke volt a kedvem / láttam fázós ölelő tenyerekben a bort / merülő kanalat gőzölgő levesben” (J 54).

Előbb idéztem Rómára célzó sorait – egy imaszerű versben a római Pantheont szólítja, nem téve különbséget istenei között, és az utolsó sorban a keresztény istent is ide hívja:

számolj vedd elő mindkét kezed
mit tettetek velem ti istenek
állok nyakamon rakás évtizeddel
vedd el keserű poharam vedd el

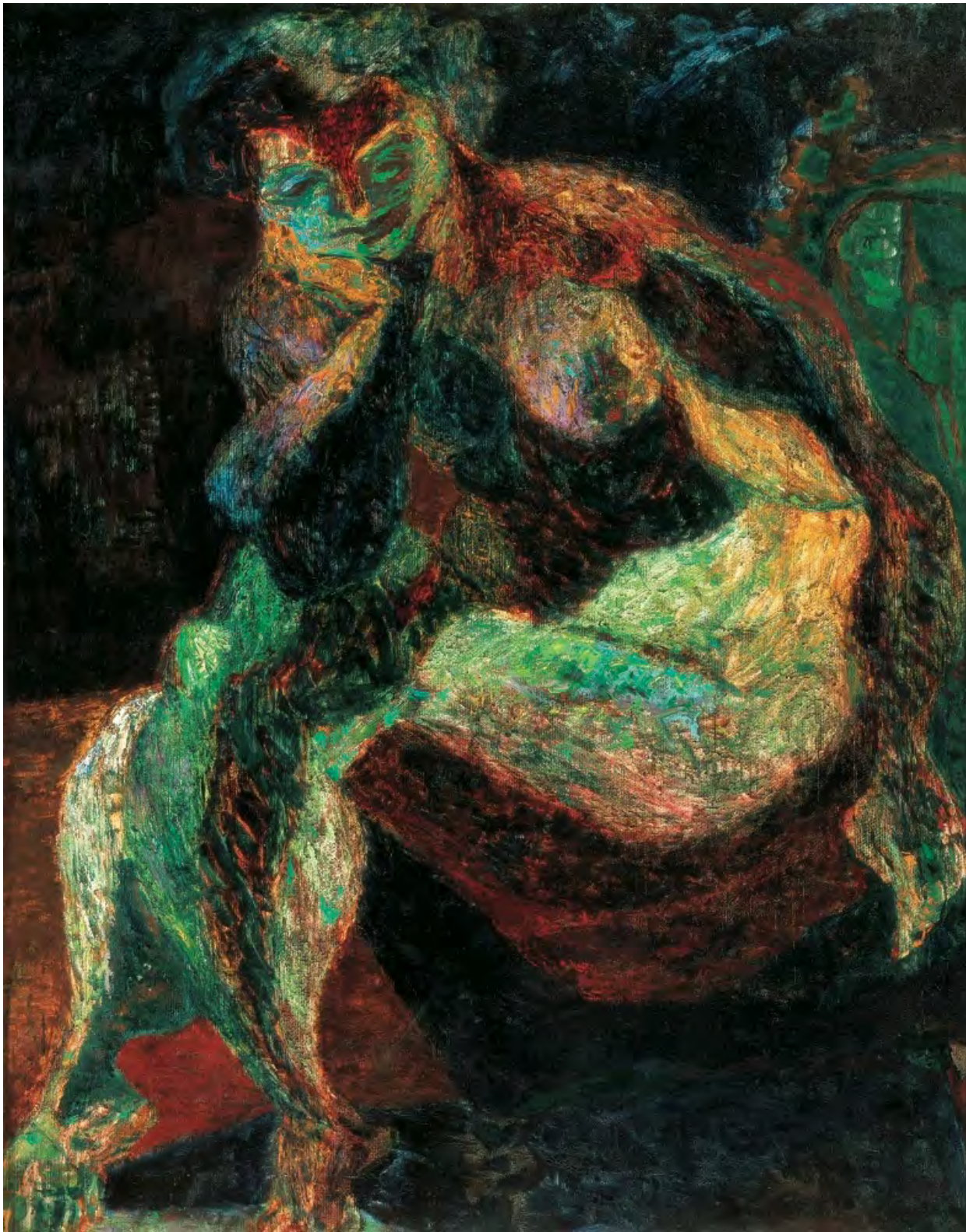
(B 148)

Ha meglepő is, hogy Krisztusként áll elénk, van ennek előzménye a harmadik kötet elején, de a célzás még nagyon sejtetett, nem ennyire kimondott:

Indulj, *mert az út te vagy*, s mást nem tehetsz.

(kiem. Sz. E., B 28)

A rendíthetetlenül materialista költő legszebb imája mégsem istenhez szól, hanem a nagy természetvallások urához és az egész föld felett uralkodó égitesthez: „*Mondom bizony, ma fáradt és nagyon szomorú vagyok, / de a hajnal kiűz álmaim közül. / Kelj föl, Nap, fogadj melegeddel!*” (B 28).

Bán Béla: Ülő akt

„elég ennyi év hogy értsem / magánvilágvégem” (J 108)

A férfi – főként, ha költő –, aki mellől eltávoztak a legszeretettebb nők, úgy érzi, kivetett a világból. Megmaradt az elhunytak emléke, az álmok róluk – hiányukban figyeli magát: „sokat nyom a latba a magány évtizede / a ritmussal küszködő szív magánelőadása / de racionális válaszokat / álmofejtésre nem ad az elme” (J 98). Megváltozik a látószög, olyan tárgyaknak tulajdonít jelentőséget, amikre korábban nem is figyelt. „...az a betonból hamisított elefántcsonttorony / hetedik emeletén (...) ahová a mentősök hordággal nem jutnak fel lifttel” (B 32). Betegség- és halálközpontúvá válik a világa: „az új naptárba beírtam mikor kell orvoshoz menjek / nincs más ami fontos / rendnek kell lenni rendnek” (B 67); „cipelem szörnyű elátkozott testemet / aki öleltem ölelve voltam”; „barmolják késekkel a testem” (B 68); „a lét és nemlét határán másként működnek a dolgok”; „és akarva nem akarva megjelenik / vagy *mindig is ott van* isten / nem működik a kincstári optimizmus / és egyre gyakrabban kap főszerepet a múlt idő” (B 147).

A „nem adom fel” eszközei: játék, mese és varázslat

Birtalan pontosan tudja, mit miért tesz. Ha menekülni akar mélybe húzó gondolataitól, bölcsként ad tanácsot magának: „vannak módjai az átátásnak / vegyünk egy idealizált pillanatot / meséljünk magunknak.” (J 70); „maradtak a mesék / maradt az álmok” (J 10). A legkorábbi, a gyerekkorból átmentett segítség a *mese*: „tűzből mentett könyvet hoz nekem / meséket hallgatok / ahol a szegények győznek a jók” (J 10). Választott mesebeli alteregói a ravasz, okos győztesek, „furfangos góbé / székely Naszreddin Hodzsa” (J 11). Néha még továbbmegy az én-alkotásban: „a magad világában játszol istent / persze maradhatsz a realitásnál” (B 39).

Játszik a halállal is: „főpróbát tesz” meghalásból: „valami ilyen lesz ha eljön / három lépés az asztalig / még öt lépés az ágy / ne nyisd ki mondom / játsszál éjszakát / hogy nem virrad ki / játszod” (J 107).

igazi varázsének

Álmok, ifjúkor és szabadságvágy együttese adja a versrészlet felfénylő képét: „valami mindig közbejött / a bandázás a lányok // más lettem-e tőlük / megérne egy misét / varázsvilággá fényesült / a nyáresti ég / nem korholtak / az csak egy dolog úrfi / mondta apám / *ma hol vagy / legyél szabad / éj oda / ahová álmodod magad*” (J 27). Emlékezés egy varázs-jelenetre: „ma egy gyűrűre gondolok. nem temették be / az évek. varázsereje volt? talán pár másodpercig éreztem a tenyeremben, rajta az ujj melegével / fénye beragyogta a füstkoszos galériát. tőled volt / szép, a szerelmeitektől? (...) még senkinek nem adtad oda, / az ujjadról se húztad le eddig. azóta sokat / gondoltam rá, ki volt a varázsló?” (B 23). És egy igazi varázsének a szerelemért, az életért, a halál ellen: „megigézek legyen szárnyad / gyümölcsösödj ki a nyárnak // utadból szétnyitom a fákat / madarak sírjanak utánad // térdeljen eléd a holnap / haláltalanná kidalollak” (R 31).

Amiért érdemes volt élni

„Miért jöttem erre a világra, / talán mert tudtam, jössz te.” (B 80). Az élet teljességét tulajdonítja ennek a szerelemnek: „hogy minden pusztulás onnan indul / ha nem szeretsz már ha nem szeretlek téged” (R 16). A latin nyelvben van egy grammatikai szerkezet, egy igeragozási mód, aminek a neve: lehetetlen feltétel (*casus irrealis*). Ilyen *casus irrealis*-ban utal József Attila gyönyörűsége-kegyetlen versére: „menekülnék csak a *kívül-belül*-t elírták előlem”, a „*könnyű álmot ígérő este*” is inkább irodalmi emlék (Sütő András), mint igazi remény ígérete (B 114). Ezek mellett rejtettebb utalás Ady híres sorának variációja: „minden széttörik millió darabra” (B 118).

Egy magával sodró költészet költői eszközei

Birtalan versei egyszerűek, magától értetődőek, nem kell semmi mögöttest kutatnunk vagy gyanítanunk: általában egy sor egy gondolat, ahogy az ember gondolatonként vesz levegőt, úgy zárja ő is a sorokat. Ritka az enjambement. Legjellegzetesebb eszköze az ismétlődés; a szakaszok élén álló *refrénsor*, a *Háló*ban az első két szó ismétlése vagy variált ismétlődése adja a vers szerkezetét.

az éj sarkából mint a pók

...

az éj sarkából nincs tovább

...

az éj sarkában nincs a kincsem

...

az éj sarkában nincsen álom

Az első sor pók-motívuma ismétlődik az utolsó sorban: „hintázok szakadt *pókfonalon*” (J 97). A leggazdagabb refrénsor-kezelés az *Átír föloldoz* című versben olvasható: az előrefrén-sor „az ébredés átír és föloldoz” négyszer tér vissza változatlanul, ötödször, az utolsó szakaszban variáltan, szórendi változtatással („föloldoz a megíratott ébredés”, J 74–75). Alkalmazza úgy is az elő-refrénsort, hogy keretet alkot vele („olyan ez az ősz...”, B 12–13). Variált előrefrén válik a kezdő sorból azáltal, hogy a birtokos személyrag megváltozik, mintha a sorok és a szakaszok párbeszédet folytatnának egymással: „*volt egy álmom*”, ill. „*volt egy álmod*”, emellett belső sorismétlés is dúsítja a szerkezetet: „ma esti hold erzsébet felett”, ill. „mint erzsébet felett a hold”, és ennek variációi (B 134–136). Három szakaszon keresztül előrefrén, majd a negyedik szakaszban variált refrénsor („ablaknyi keretbe zárva”, ill. „kit hiába várok zárt ablak mögött”, B 66). Kedveli a keretes szerkezeteket; előfordul, hogy a keretek részletei ismétlődnek a versek belsejében (*Ilyenkor ünneptájt*, B 130–131).

zenei ihletésű

Szóhasználata is hétköznapi, és nem hiányoznak az új szavak, fogalmak, nem öncélúak a káromkodások. Ha a vers hangulata úgy kívánja, időmértékkel teszi dallamosabbá: a zenei ihletésű *Cinkeszonáta* ötödik szakaszában choriambusok és daktilikus sorok peregnek (B 59).

Schubert Ernő: Kompozíció galambbal

Az összkép

Nem verőfényes Birtalan világa – nem is lehet az: sem a külső körülmények, sem a szűkebb családi kör sorsa nem adott okot derűs, díszítettebb, könnyedebb versekre. „És mégis”. A harmadik kötet címe: *Barbármennország*, a szóösszetétel első tagja két jelentésű: utal Bartók *Allegro barbaró*jára – vallomásos versben ír erős kötődéséről: „nem tudom számomra mikor lettél / télhidegben a kályhafénynél / otthontalan bús székeknél / szívemig hogyan értél // mit mondhatok a hetven évre / nem vagy azóta / én épp annyira ide ítélve / allegro barbaróra” (B 20–21). De az ország és saját életminőségét is jelzi: „látom körben minden ugyanaz / se indulás se cél / nézek az égre / nem tudok odaképzelni istent / rég kihúztuk a listákról egymást” – „és ezredszerre is leszögezem / az egyetlen vagyok /

kalapács emlékét zengő üllőacél / hittem / jöttömbe a világ belerengett”. Aztán: „de elrezeg a hang az üres csarnokokból (...) de nyakamra tekeredik a csönd / értelmét veszi a szónak” (B 110–111). És egy búcsúvers: „Kartávolra ér a voltság. / Már semmi, senki nem hiányzik (...) Semmiből leszek örök semmi” – „Engedj el, barbármennysország.” De még egyszer a varázsigé: „Barbármennysország, szivárványozz! / Szórd elém csillagabrákom” (B145).

A panelház ablakából Birtalan Ferenc nemcsak a saját emlékeire lát rá – emlékeinek környezetében megelevenedik a múltunk, a „harminchárom év” szereplői, képei. Meg a harminchárom utáni évek-évtizedek sötétebb világa – közös életünk.

felső kép | Klie Zoltán: Szerelmesek tóparton

Novák Gábor MANDRAGÓRA

 ligetmuhely.com/novak-gabor-mandragora/

Keze a szoknya alatt kutakszik, és combot meg térdet markolászik, ételszagú lehelete pihéket borzol, dühödt-izgatott hörgése kőomlásként gördül elő torkából, és nyomja el a gyámoltalan kamaszlány-nyöszörgést. Ketten vannak, meg a hőség, meg a vad-mohó gerjedelem, a képlet egyszerű, a valóság miatt ilyen bonyolult hát? A semmiből jött és hirtelen támadt dühvel löki a lányt a koszlott lambériának, markol a blúzába, és förmed rá nyers-haraggal, „ne izélj, tudom, hogy te is akarod!”

ágyékában megmoccan valami

Előző héten talált a büfére, a munkásokkal keveredett ide, akikkel együtt aszfaltozta az egyre csak kátyúsodó, faluszéli mellékutat. Csoportosan jöttek, éhesen tunkolták a zsírt izzadó sült kolbászt, tömték be a szalonnás rántottát, böfögtek a kóla- meg a sör-rundok után, de míg a többiek végleg belegabalyodtak a disznóvicc-röhögés-disznóvicc körforgásába, ő folyton csak a büféslányt figyelte, ahogy lesütött szemmel, összeharapott szájjal törölgette a poharakat a '98-as vébé idejéből otffejtett futballplakát alatt. Csinos kis portéka volt, pont az ő ízlése, karcsú, vékony kar-láb, a virágmintás, fehér blúz alól pedig átsejlett a melltartó csipkedíszítése – tizennyolc éves legfeljebb, gondolta, a legjobb kor, ilyenkor az összes csak arra tud gondolni, és kezében a sült kolbász csücskével, ujjain fénylő zsír foltjaival, egyre a lányt bámulta, és úgy érezte, ágyékában megmoccan valami, az unalmas épphogy-közösülések, az ocsmányul kisminkelt, ásítózó hivatásosok után, most először képes lenne szenvedélyt átélni. Hosszú hónapok-évek után először akar valamit, szívét facsarja, zsigereit görcsbe rándítja a vágy.

Attól a naptól visszajárt. Az aszfaltozással már továbbhaladt a banda, a többiek elmaradoztak, a másik, a munkához közelebb eső kifőzdébe tértek be, ott boldogították öblös röhögésekkel a pultos- és pincérlányokat, csak ő ragaszkodott a büféhez, nyelte a langyos sört, a hideg kávét, hallgatta a rádióból áramló, cukros slágerzenét, és figyelte a lányt – tudta, ez nem múlik el magától, nem intézheti el egy vállrándítással vagy fél órával az egyik útszélénél, neki kell a margaréta-mintás blúz, a zöld szoknya, a karcsú derék, a fehérén feszülő váll, kell neki minden.

Aztán eltelt a hét, eljött az újabb délután, a hőségben még az idő is lelassult, percek ragadtak az olvadt kátrányba, és nyúltak napokká, órákká. Miután elment az utolsó melós is, és csak lassan oszló, szűrös verejtékszagát hagyta hátra, ketten maradtak, ő és a lány, megrekedve egy végtelen-hosszú pillanatban, kiesve a valóságból és az emberek tudatából. Eljött az ő ideje. Ágyékában buzgott a vér, szájában megsűrűsödött a nyál, tenyere izzadt, amint felállt, és vigyor meg vicsor közt ingázva a méházó, törékeny kamaszlányhoz lépett.

pining.com

„Ne izélj, tudom, hogy te is akard!” Keze úgy gyúri a zöld szoknyácskát, mintha gyümölcs héját tépné, hogy mielőbb hozzájusson a nedves-édes húshoz, szája a vörösre gyúlt, vékony nyakra tapad, beleharapna a lányba, szétkenné

vérét, mint az őszibarack vagy körte levét, megtenne bármit, csak szabaduljon a bensőjét égető vágyakozástól, a perzselő-forró úrtól.

ne izélj, te is akarod

A szoknyát a földre hajítja, a lesöpört söralátétek és elhajított nyugták közé, keze a lány combja közét kutatja, belemarkol a pici, fehér pamutbugyiba, egyetlen mozdulattal letépi, ágyékát a lányéhoz nyomja, nadrágján keresztül is érzi a meztelen hús remegését, ne izélj, te is akarod, te is akarod! Aztán hirtelen hátrahőköl, mert megérzi, hogy a szűk helyiség állott levegőjét felkavarja a változás szele.

Látja, amint lány ernyedte teste egyszerre ívbe feszül, könyöke idegen-hangosan koppan az ócska lambérián, fejét hátraveti, és száját szakadásig tátva sikolt.

Lökéshullám söpör végig a helyiségen, poharak törnek, palackok pattannak, tartalmuk a pultra, a polcokra fröccsen, ablaktáblák repednek, zuhannak a földre, és robbannak millió darabra, neoncsövek durrannak szét, szilánkjaik szögekként ütnek át csuklót, lábfejet. A büfé bekeretezett működési engedélye koppan a padlón, a helyén arasznyi szélesen reped a fal, a fődém megremeg, a tető és a mennyezet elszáll a semmibe, ő pedig csak áll a káosz közepén, karjában a sikolyba dermedt, félpucér lánnyal, érzi, ahogy dobhártyája beszakad, és nem ért semmit az egészből, félig süketen, báva mosollyal túri, hogy a betóduló melósok lerángassák a lányról, a földre lökjék, rugdossák, és már nem is vágyik másra, csak hogy szűnjön végre az a pengeéles sikoly, legyen végre csend, érjen véget ez a forró, végtelen délután.

felső kép | deviantart.net

Sokáig gondolkodott magában Kövess Péter. Magában, azaz egyedül. Mert nem talált olyan embert, akire rábízta volna magát. 1916 decembere volt. És még mindig nem következett be, amire várt. Ebben egészen bizonyos volt, mert fejében már több mint egy hónapja egész palimpszeszt növekedett, ahogy betűt betűre, szót szóra, számot számra halmozott, de amit keresett, nem volt sehol. Akárhogy vakarta is a fejét, s benne a betűket, szavakat, számokat.

Pedig a budai jósnő, Sibiger Boriska azt jövendölte neki, hogy még ez évben megtudja, mi történt száz éve, 1816 novemberében Nagykárolyban. Hogy azt neki, Kövess Péternek tudnia kell, mert attól fordul az élete. Ez rendben is volna, de mikor? Azazhoggy: mikor fogja megtudni, és élete mikor fordul?

a javasasszony

Kövess Péter szisztematikus ember volt. Megkövetelte a foglalkozása is. Egy nagyvállalatnál dolgozott a cipőiparban, mint gazdasági tanácsos. Hogy miképpen keveredett mégis a javasasszonyhoz? Tréfás kíváncsiság vitte rá. Hallotta a kávéházakban, hogy komoly emberek, ügyvédek, orvosok, professzorok látogatják Sibiger asszonyt, de még külföldről is fölkeresik. Azt is hallotta, hogy nem kávézacsból, tenyérből, kártyából, üveggömbből jósol, hanem ügyfelei álmaiból. S hallotta azt is, hogy gyakorta válnak valóra jóslatai.

Kövessnek október vége felé, egy különben szokványos nap még szokványosabb éjszakáján különös álma volt. Noha el szokta felejtetni az álmait, sokszor arra sem emlékszik, hogy álmodott, ez az álom makacsul visszatért. Mint a bélyeg, lelke vékonyka ujjához ragadt, s hiába próbálta leszedni egy másikkal, átragadt arra, és így tovább. Már csak ezért is különös volt ez az álom, különös viselkedése miatt sem lehetett felejtetni. Pedig, amire emlékezett belőle, abban semmi különöset, kirívót nem találhatott. Íme, az álom, ahogyan és amennyi megragadt benne:

Kövess egy tó partján sétálgat főnökével, bizonyos Grósszal. Üzleti ügyekről beszélgetnek, kissé vontatottan, akadozva, udvariasan, távolságtartóan, unalmasan. Grósz azt kérdi, mi lett a sorsa annak a tizenhatezer pár lakktopánkának, amit megrendelt tőlük egy osztrák nagykereskedő, s amelyről ők már számlát is adtak. Hattyúetetés közben aztán az igazgató hirtelen az órájára pillant, és idegesen hadarja, hogy ma van a lánya születésnapja, és neki tizennyolc perc múlva okvetlen otthon kell lennie. Sietni kezdenek, egyszer csak a Károly körúton állanak egy sarkon, ott elválnak. Kövess Péter ezen a ponton mindig fölriad.

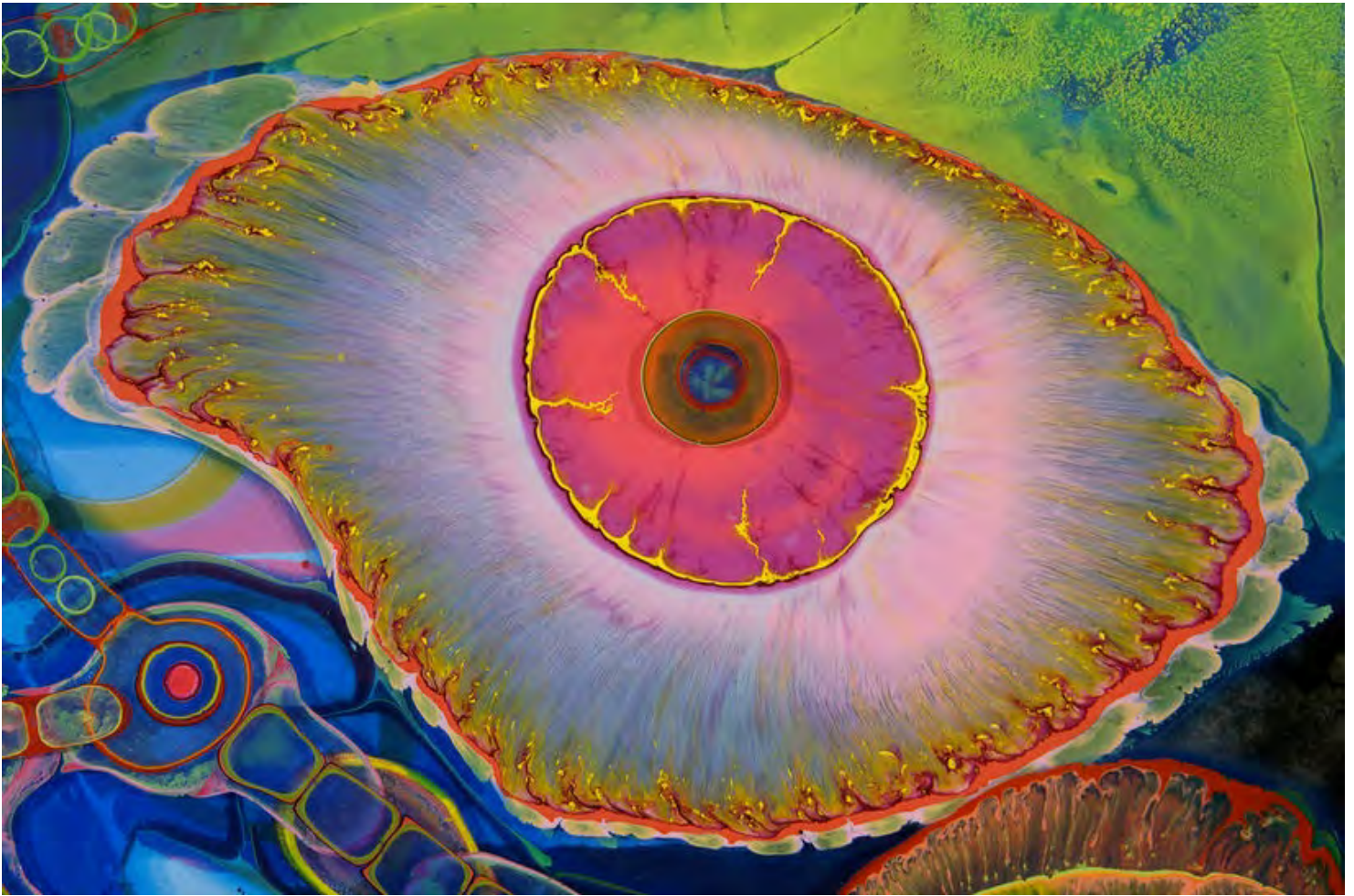

Hát ez volt, ami Boriskánál tett látogatását megelőzte. Az ott kapott válasszal azonban mindeddig nem tudott mit kezdeni. Ha valamire jó volt, hát hogy a visszatérő álom megszűnt – de helyette Kövess fejébe kiirthatatlanul beköltözött a magyarázat. Bizonyára ettől is meg lehet szabadulni – gondolta a „kutyaharapást szőrével” elve alapján –, s elkezdte variálni a számokat a lutrin. Váltakozva játszotta meg a 18-ast, a 16-ost, az 1-est, a 8-ast, a 6-ost, de a 11-est, a 68-ast, a 86-ost, a 61-est és a 81-est is. Nem jött be semelyik kombináció. Ekkor Kövess elővette józanabbik, közgazdai gondolkodását, s a lapokat böngészte. Hátha itt talál rá a válaszra. Hátha lesz olyan hír, ami a száz évvel előttiekre, s azon belül is Nagykárolyra utal.

egy kaffermacska család

Ez kezdetben remek szórakozás volt. A *Pesti Napló* november 12-i számából például megtudhatta, hogy „*Mentes a vigalmi adó alól a székesfőváros által fenntartott Állat- és Növénykertnek látogatása, valamint – az állandó cirkuszt kivéve – az Állat- és Növénykert területén rendezett multságokon, szórakozásokon való részvétel és az ott rendezett mutatóanyagok megtekintése.*” Erről eszébe jutott, hogy nemrég, amikor családjával ott járt, zakója zsebébe gyűrte az Állatkert hivatalos kiadványát. Ezt most előkereste. A *Mi újság az Állatkertben?* október 15-én egyebek közt az ajándékozókról és az ajándékokról is beszámolt. Kövess Péter aprólékosan átnézte a listát, hátha itt nyomra lel. A legtöbb, szám szerint tizennégy ajándékozó persze budapesti volt. Kapott tőlük az Állatkert összesen tizenhárom teknősbékát (hmm, 13!?), köztük kilenc görög teknőst, ebből hat Dr. Mahrer adománya (honnan és vajon miért volt neki hat teknőse?, és miért szabadult meg azoktól?). Föltűnt Kövessnek, hogy két gróft is talált a névsorban, az egyik – stílszerűen – egy bernáthegyi kutyával, a másik – szintúgy úri módon – egy medvebocccsal lepte meg a kertet. Gyarapodott továbbá az állomány egy kaffermacska családdal (az micsoda?), négy mókussal, három nyércel, két bagollyal, ugyancsak két vércsével (az egyik toronyvércse – ott lakik?), egy réti sassal, méhekkal, sündisznóval, majommal, még egy kutyával és egy vadgesztenyével. A réti sast Hudovác F. küldte Harctérről – ilyen nevű helységet azonban Kövess nem talált. Rendben van, hát honnan is jöhetne egy rétisas, ha nem a harctérről, gondolta. Töltött magának még egy konyakot. Gyorsan utánanézett a többi, általa ismeretlen helynek is. Deliblát, ahonnan a méhek érkeztek, a Vajdaságban van, Kevevára községhez tartozik. Galócás, a nyércek lelőhelye, Erdélyben, Hargita megyében fekszik, a Maros partján, Vízvár pedig, ahonnan a négyből három mókus is származik, Somogyban. Bethlen Ádám gróf erdélyi ugyan, de bonyhai, és az Maros megye.

Sajnos, nemcsak a lakóhelyek és a személynevek, de a számok sem sugalltak semmit. Kövess hirtelen kívülről látta magát. Még jó, hogy a családja elutazott, biztosan bolondnak, legalábbis hóbortosnak néznék. De úgy érezte, jó nyomon halad. Fölkelt íróasztalától, és lesétált a Centrál Kávéházba. Kellott a kinti levegő. Majd ott olvasgat tovább. A Ferenciek terén meggondolta magát, a könyvtárba ment. Az erdélyi helységnevek nem hagyták nyugodni, idegesen föllapozta a *Szamos* aznapi számát. Nagykárolyról persze semmi. Úgy látszik, fontosabb dolgok is vannak. „*Bécs, nov. 21. (Telefon érkezett lapzártá után.) Ő Császári és Királyi Apostoli Felsége, I. Ferencz József ma, november 21.-én este 9 órakor a schönbrunni kastélyban elhunyt az Úrban.*” Na, ezzel se megy sokra. Pillantása egy asztalon felejtett kiadványra esett. *Barlangkutató*, hirdette a cím. De hát mi mást csinál ő is napok, hetek óta? Túrja agyának barlangjait, befúrja magát az újságok járataiba, vándorol a térképek ellaposított domborzataiban. „*Zibellina cf. Martes L. peniscsontja a bajóti Jankovich-barlangból. Írta Bittera Gyula.*” Ez legalább megkerült.

A Centrál előtt eszébe jutott, hogy gyerekkorában, valószínűleg regényes olvasmányélményei miatt, otthon sokáig Szent Grálnak hallotta a nevét. Így legalább egyszerre volt értelmes és rejtélyes is. Ezen elmosolyodott, miközben belépett. Kedve egészen visszatért. Ott a szokásos társaságot találta, írókat, költőket, léhűtőket. Leült egy ablakközeli sarokasztalhoz, s Bittera Gyulára gondolva keserűt rendelt konyak helyett. Ezért újabb mosollyal jutalmazta magát. Elkérte a napilapok föllelhető számait, és a híreket böngészte. Éppen ott tartott a Pesti Hírlap november 1-i számában, hogy „*Ragadós betegségek. A tisztí főorvosi hivatal kimutatása szerint a múlt héten a fővárosban a ragadós betegségek állása a következő volt: Megbetegedés: hasi hagymáz 10 és 1 vidéki, hólyagos himlő 1 és 8 vidéki, kanyaró 44, skarlát 60 és egy vidéki, szamárhurut 9, roncsoló torok- és gégelob 49 és 3 vidéki, gyermekágyi láz 2, bányahimlő 60, járványos fültőmirigylob 7, skarlát 3 és 1 vidéki, járványos agygerincagyhártalob 2, trachoma 7 és 1 vidéki. Halálozás: hasi hagymáz 1 és 3 vidéki, hólyagos himlő 1, kanyaró 2 vidéki, skarlát 8 és 4 vidéki, roncsoló torok- és gégelob 14, vérhas 2 vidéki.*” A szomszéd asztaltól átszűrődő beszélgetésből közben megütötte a fülét, hogy konstitucionalisták kezébe került Ciudad Victoria. Feddően összeráncolta a homlokát, letette az újságot, másikkal próbálkozott. Ezúttal egy régebbi Budapesti Hírlappal. „*Pólából jelentik: Tegnap délelőtt 11 óra 43 perc és 4 másodperckor a hidrográfiai hivatal földrengésjelző készüléke katasztrófászerű távoli földrengést jelzett, a melynek fészke 9000 kilométer távolságban lehet, talán a Sunda-szigeteken. A készülék legnagyobb kilengése 12 óra 13 perc 5 másodperckor történt és 33 milliméter volt, ami Pólában egyharmad milliméter valószínű földmozgásnak felel meg.*” Aztán gyorsan visszatérítették a mába. Szinte suttogásnak tűnt, de mintha csak neki szólna, ahogyan valaki, lefelé lendülő karjával a poharakat csaknem lesodorva, mégis a mozdulatnak ellentmondó hivatalos, csaknem katonai visszafogott hangon kihirdette, hogy tegnap elsüllyedt a HMHS Britannic, a White Star Line társaság harmadik Olympic osztályú hajója. Kövess a papírok fölé hajolt. Valahogy rosszabb kedve lett. Kiment a mosdóba, megtörölte homlokát, eligazította ritkuló haját. Visszatérve tétován ismerősöket keresett, aztán az előtte tornyosuló lapkupacokból előhúzott egy Népszavát.

Asztaláról eltűnt a keserű pohár, helyette egy konyakkal teli várákozott. A pincér hamiskásan kacsintott. A november 5-i számban csak egyetlen érdekességet talált, de azzal sem tudott mit kezdeni. „A *Wiener Klinische Wochenschrift* legutolsó számában megemlékezik egy ritka esetről Dissantis olasz orvos hiteles jelentése alapján. Pagano községben, Novara mellett, egy földműves 40 éves feleségének eddig ötvenhat gyermeke volt. Gyakran hozott világra hármas, többször négyes és egy ízben hatos ikreket, de csak néhány gyereket hozott élve a világra. Az ötvenhat gyermek közül csak az elsőszülött, egy leány van életben, aki kolostorba vonult.” Próbált ellazulni, hallgatta a zsongásból kiváló foszlányokat. A Nyugatban majd Ignotus is a „nagy öreg” haláláról, s következésképpen 1916-ról mint az ő évéről fog írni. Pedig Kövess úgy tudta, ez az év nem Ferenc Józsefé, hanem az övé. Aztán történt valami meglepő. Egy ismerősnek tűnő szemüveges úr magyarázott, közel hajolva társaihoz, számára mégis érthetőn. „Egy nőt széken ülve kitolok az ablakon. Lebeg az ablak előtt, az utca közepe fölött, és nem esik le. Gizella is a szobában van. Az ajtóban látom Tini néni mérges, kissé puffadt arcát.” Kövess elvörösödött. Mintha belelátnának a lapjaiba.

az ismeretlen

Gyorsan otthagya a Centrált, betért a körúton egy könyvkereskedésbe. Közben azon tűnődött, ki lehet az az Ignotus; ezt föltétlenül meg kell tudnia. És el kell majd olvasni cikkét a Nyugatban, ha megjelenik. És hogy lehet valakinek ilyen neve? Az ismeretlen, akit ismeretlennek hívnak. Majd a boltban megkérdezi – hátha talál is tőle valamit. Megállt a polcok előtt, aprólékosan végigolvasta az újonnan alakult Szent István Tápszerművek hirdetését, aztán találmra belelapozott egy-egy friss kiadványba. Ács Klára: *Egy Don Juan kalandjai (A hódítás iskolája)*. Árkosy Lajosné. *A nő hazánk diadalának szolgálatában*. Csupa ilyesmi akadt a kezébe, ezekkel a nagykárolyi talányhoz aligha jut közelebb. Fölvett, letett még pár 1916-ban kiadott könyvet, végül a *Bohó Misi neveltető naptára az 1916-ik búfelejtő esztendőre* címűnél elfogyott a türelme, úgy érezte, a könyvet s vele Bohó Misit, Don Juant, Árkosynét, Ács Klárát és a többieket földhöz kell vágna. De csak az ajtót vágta be köszönés nélkül maga után. Ignotusról megfeledkezett.

Visszatért a Centrálba, gyorsan lehajtott két konyakot, azután hazament. Korán feküdt, fejében egymást kergették a hallottak és olvasottak, Dissantis olasz orvos gyógykezelt Ferenc Józsefet, Gizella megszült Paganóban, hagymázos konstitucionisták verekedtek össze Bittera Gyula péniszcsontján, Don Juan pedig Delibláton toronyvércsékkel vadászott Árkosynéra. Hajnaltájt gyűrött lepedők alatt ébredt, újra eszébe jutott, milyen szerencse, hogy nincs itthon a családja. Ideges álmai után megnyugodott, és új stratégián gondolkodott. Talán már a kiindulópont is rossz volt: nem 1916-ban kell kutakodni, hanem visszamenni 1816-ba, megnézni, milyen neves történések estek akkor. Igen, így kell. Vissza a könyvtárba, és fáradságot nem kímélve búvárlani.

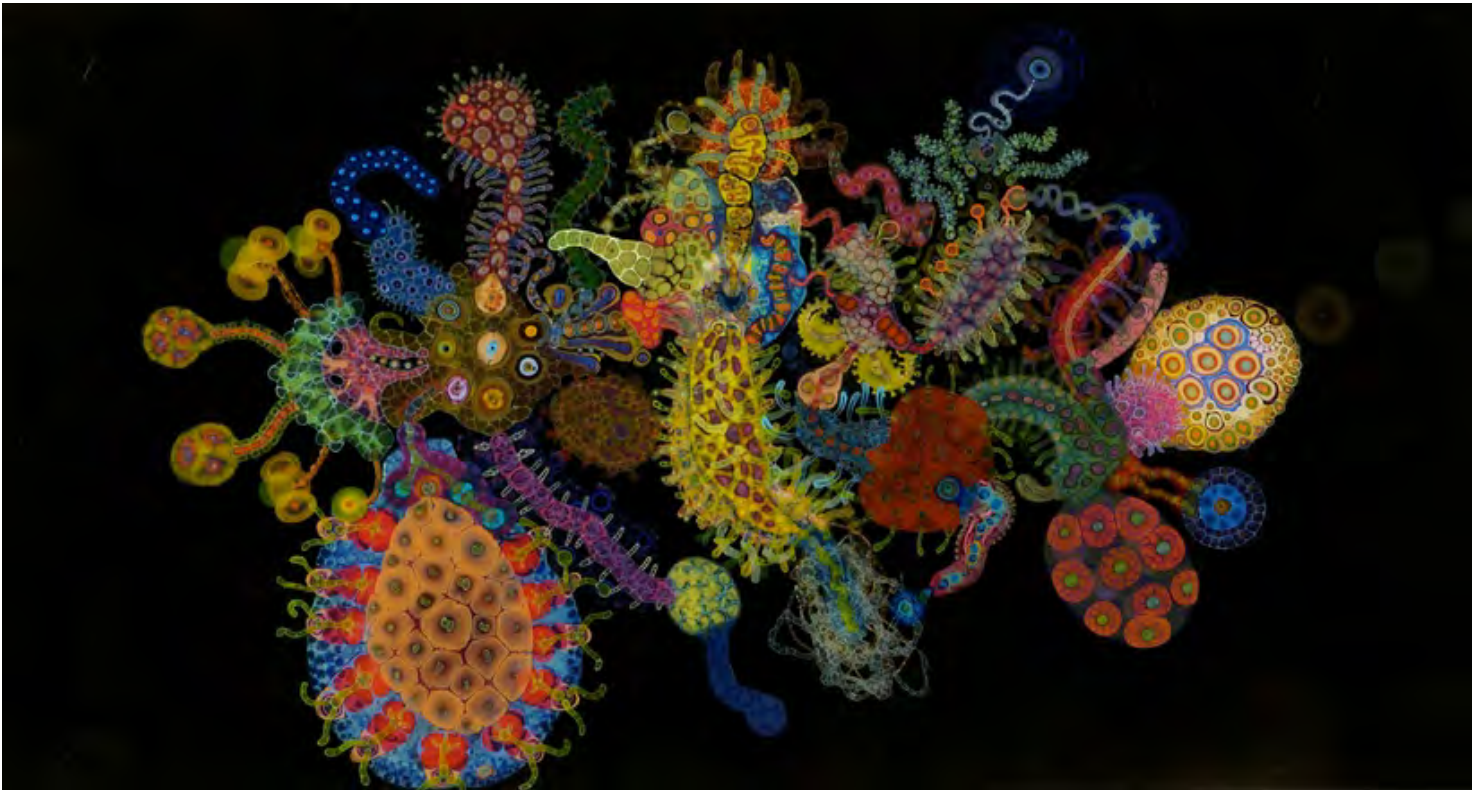
A délelőtti szél már energikusan találta útban a kávéház felé. A pincér a tegnapi volt, a konyak is mindjárt érkezett a tegnapi asztalhoz. Csak a tegnapi asztaltársaságok nem voltak sehol, úgy látszik, az ő idejük a délután. Két konyak között átment a könyvtárba, kérte, készítsék elő az 1816-ban kiadott magyar nyelvű könyveket. Később csalódott, semmit sem talált, ami közelebb vitte a megoldáshoz. Szórakozottan lapozgatott a „Királyi Universitásnak betűivel” szedett Virág Benedek „Székesfej.megy. áldozó pap, néhai királyi professzor” által írott *Múltunk eseményei, történelmünk személyiségei Álmos vezértől Zsigmond király uralkodásának végéig* című kétkötetes műben, majd a Kassán kiadott *Über ein gedrucktes Werk für den Herrn Anton Décsy Advocaten in Miskoltz. Kürtön lévő metszésekről és azoknak értelméről etc.* ínycsiklandó címet viselő kiadványban. Kézbe vette Berzsényi Dániel verseinek második, „megbővített”, Trattner János Tamás általi kiadását, megtoldva egy „kalauz értekezéssel” barátja, Helmecki Mihály tollából. A könyvtáros fölfigyelt rá, és buzgó és készséges magyarázatba fogott. Berzsényi Dániel ezt a könyvet küldte el 1816. november 15-én (nocsak!) egy levél kíséretében gróf Festetics Györgynek Keszthelyre (kár, hogy épp oda), és ismertette a levél tartalmát. Kövess már nem figyelt, bámult ki az ablakon, egyszer csak szórakozottan megkérdezte: de ki az az Ignotus? A választ azonban nem várta meg. 1816. november – ez töltötte be a könyvtárat, később a kávéházat, többször az utcát, a konyakospoharat, a lakást és az ágyat is.

Ebédidőben ébredt. Belátta, hogy megint zsákutcába jutott, egyedül nem boldogul, segítség kellene, de kitől? Sorra vette magában az ismerőseit. Már az iskolai osztálytársaknál tartott, és akkor igen, igen, Géza, aki azóta a történelem egyetemi magántanára lett, Géza mindent tud, Géza talán jó lesz. Fölhívta telefonon. Szerencséje volt, Géza éppen ráért, s bár rég nem látták egymást, tudomásul vette, hogy Kövess ügye halaszthatatlan, ugorjon föl hozzá akár most, hisz kétszaroknyira laknak csak egymástól.

egyébként is szökőév

Miután átestek a kölcsönös udvariaskodáson, és megtudta, miről is lenne szó, a házigazda egészen belelkesült. Szóval 1816? És november? Összehordott egy rakás könyvet és térképet, fölütötte egyik-másikat, mormogott, jegyzetelt, apró bajusza úgy futkározott ide-oda, mint a kávéházi pincér, amikor csúcsidőben túl sok a vendég. Kövess konyakot kért, azt szopogatta, és szorongva várta az eredményhirdetést. A tudós történész végre elégedetten leült Kövess mellé, és megkezdte előadását. 1816. november 19-én teljes napfogyatkozás volt. Az az év egyébként is szökőév. Úgynevezett „nyár nélküli év” volt, az Egyesült Államok járvánnyal és éhínséggel küszködött, Olaszországban pedig gyöngye volt a termés az Alpok lábainál. A novembert 1-től 22-ig a Skorpió uralta, 23-tól 30-ig a Nyilas. November 1. péntekre esett, 30-a szombat. Ezen a napon kapta meg diplomáját Vásárhelyi Pál, aki később a Vaskapu és a Tisza szabályozásában jeleskedett. November 19-én alakult meg a Varsói Királyi Akadémia. 20-án a Leopoldstädter Theaterben, Bécsben bemutatták Ferdinand Rosenautól *A bűvös vadászt*. Ugyanezen a napon fegyveres rablásért és gyilkosságért nyilvánosan fölkötötték Leicesterben a harminchat éves James Towle-t, a Luddite banda tagját. 24-én Nagyikikindán megszületett Bartók János, Béla nagyapja. 25-én Philadelphiában gázlámpákkal világították be a Chestnut streeti színházat. De ha már a művészeteknél tartunk, 14-én született John Curwen zenetudós lelkipásztor, akinek nevéhez a tonikai szolmizáció kimunkálása fűződik. 26-án elfogták Zöld Marcit egy öcsödi tanyán. Ugyanezen a napon nyomtalanul elveszett a tengeren a kincsekkel teli Correio da Azia hajó. És ha kifejejtettem volna, akkor még voltak igazi politikusok is. Thomas Jefferson például egy november 12-i levelében azt fejtegeti – és itt Géza átszellemülten idézte –, hogy „az az ember, aki államférfiként becsstelen, bármely államban becsstelen férfi lenne”. John Adams pedig egy nappal később így ír fiának, az Amerikai Egyesült Államok későbbi hatodik elnökének: „Eresszük szabadjára az emberi elmét. Szabadjára kell eresztetni. Szabaddá fog lenni. A babona és a dogmatizmus nem béklyózhatja meg.”

A történész még sorolta volna, de amikor diadalmasan Kövessre nézett, lelkesedése lelohadt. Péter kifelé bámult az ablakon, és láthatóan nem foglalkoztatták államférfiúi gondolatok. Géza bosszúsan legyintett. Mondd el inkább magát az álmot, hátha előbbre jutunk. Kövess megrázkódott, és ráncolt homlokkal belekezdett. *Tulajdonképpen befejezetlen álmom. És az elejére sem emlékszem. Az igazgatómmal, Grósszal, de hiszen ismered, valami tóparton beszélgetünk. Kissé kínos, azt hiszem, mindkettőnknek az. Egy folyamatban lévő üzletről van szó, valami külföldi cipő- vagy papucsrendelésről. Egyszer csak közli, hogy neki mennie kell, siet ünnepelni a lánya születésnapját. Aztán a következő kép már az, hogy a Károly körúton búcsúzkodunk. Azt hiszem, nem fogott velem kezét. A történész hahotázott. Hát téged az a jósnő jól átvert, barátom! Miért nem ezzel kezdted? Tudod, mi lesz most a Károly körútból, hogy Ferenc József meghalt, Rudolf öngyilkos lett, Ferenc Ferdinándot pedig megölték? Károly király út, le merem fogadni. Mert most ő lett az osztrák császár, és nemsokára ő lesz Magyarország királya. És Géza belekapaszkodott az egyetlen releváns részletbe, Károlyba, mintegy belekarolt. Már éppen ott tartott, hogy miért nincs Károlynak érettségije, amikor Péterre pillantva megállapította, hogy már az ötödik konyakját issza, és egyáltalán nem figyel rá.*

Géza fölháborodott, dühében haloványeszűnek, sörteagyúnak nevezte Kövesst, majd megnyhülve és komolyan azt javallotta, föl kellene keresnie egy ideggyógyászt. Ő ismer is egy kitűnőt, az most három és négy óra között rendel. Kövess hosszas győzködésre végül megadta magát, Géza pedig megadta a címet.

Kövess bejelentés nélkül csöngetett Sranz doktor Erzsébet körüti lakása ajtaján. Meglepve ismert rá arra a Centrálban látott fura kis szemüveges férfira, aki valami Tini néniről beszélt. A doktor véletlenül ráért, aktuális betege éppen kimentette magát, így fél órát szánt Kövessre. Doktor Sranz közvetlen volt és kedves, egyszerre atyáskodó és kisfiús, kíváncsi és határozott. Miután végigélvezte Kövess Péter összes panaszait, beleértve a jóslatot és a megfajtására tett hiábavaló kísérleteket, az álomról szeretett volna megtudni minden részletet.

most egészen kisfiú

Kövess kissé unta már, hogy aznap másodszer meséli. Kelletlenül, de belekezdett. *Hogy van neki egy Grósz nevű főnöke. Azzal jártak körül egy tavat, nem nagyot, mondjuk, mint a városligeti. Grósz üzleti ügyekről faggatja. Eladtak Ausztriába tizenhatezer pár női lakkcipőt, de még nem érkezett meg az utalás. Beszélgetés közben meg-megállnak, etetik a hattyúkat. Hirtelen Grósz ideges lesz, eszébe jut a lánya tizennyolcadik születésnapja, amit aznap ünnepelnek, aztán valahogy a Károly körútra keverednek, és ott elválnak egymástól. Ennyi.* Sranz doktor nem akasztja meg az elbeszélést, egyelőre most is hallgat, lehetetlen az arcáról olvasni. Aztán fölélénkül, kérdéseket tesz föl, Kövess a pamlagon hanyatt fekvé válaszol. Mintha nem is ő válaszolna, s mintha nem is a doktor lenne ott, Péter most egészen kisfiú, vidéken van rokonoknál, a nagybácsi németes akcentussal beszél. Nagyon tetszik Péternek a majorban a kacsaszató, kis papírhajókat ereget rajta, jön a cselédlány, fiatal, kicsattanó, mezítláb. Péter elmélázik a lány lábán, eszébe jut, milyen szép is lehetne az a lábacska a mama lakkcipőjében. Valahogy rá kellene próbálni.

Sranz doktor az órájára néz, itt a következő páciens, Kövesst el kell engednie. Még megbeszéljük a másnapi találkozót, a doktor kezét nyújt, Kövess a lépcsőházból zavartan visszafordul. Eszébe jutott a kávéházban emlegetett Nyugat-beli cikk. Ki az az Ignotus? Meg kell kérdeznie a doktort. Ignotus? Mindközönségesen

Veigelsberg Hugó. Költő. Sranz doktor sejtelmesen mosolygott.

Hazatérve Kövess konyakot töltött magának, és a vetetlen ágyba feküdt. Látta, amint Károly király elégedetten dörzsöli kezét a Correiro da Azia fedélzetén, látta Zöld Marcit a járványról előadni a varsói akadémián, látta a bűvös vadászként Bartók Béla nagypapját, amint gázlámpákat gyűjtogat az Alpokban, és olvasta a Nyugatban, hogy Ignotust fölkötötték szolmizálásban való bűnrészesség miatt. Este lett, mire megébredt.

A Centrálban Sranz doktor összeakadt egy kollégával. Átbeszélték legújabb eseteiket, aztán Sranznak eszébe jutott egy régebbi történet. Ez egy elakadt álomelemzés volt, egy nőpáciense álma, ami azóta is mindig megnevettette valamiért. Pedig elsőre semmi különös. Arról szólt, hogy mintegy száz évvel ezelőtt Nagykárolyban Kövesy Hugó gazdatiszt szörnyethalt, mert részegen levetette a ló.

Kövess Péter egy laposüveggel zakózsebében üldögélt az állatkertben, a zebrák kifutója előtt.

kép | Bruce Riley

Sipos Tamás MEGTISZTULNI

 ligetmuhely.com/sipos-tamas-megtisztulni/

Ha ideges vagyok, mosogatok. Éppen egy mélytányért súrolok, ami már vagy két napja döglik békésen, paprikás krumplisan a mosogatóban. Halmokban hevernek a mosatlanok, rájuk nézni is alig lehet. A szaguk olyan, mint az út mellett

hagyott, gazdátlan bakancs. Penészes
citrom és narancscsonkok a kancsóban,
a lábas aljában megfeketedett lecsó,
szétroncsolódott harckocsik. Ha kinézek
az ablakon, a felsővezetéken felpuffadt, lila
testet látok lógni. Nekifeszülten súrolok,
reped, szinte már törik a tányér, az üveg,
a fém, és csendben elhányom magam,
a bőrömbe, az izmaimba beleég a drótszivacs,
és nincs az az isten, ami megtisztíthatna.

kép | Zdzisław Beksiński, beksinski.dmochowskigallery.net

Oberczián Géza ELBUKNI A ROZIT

 ligetmuhely.com/oberczian-geza-elbukni-a-rozit/

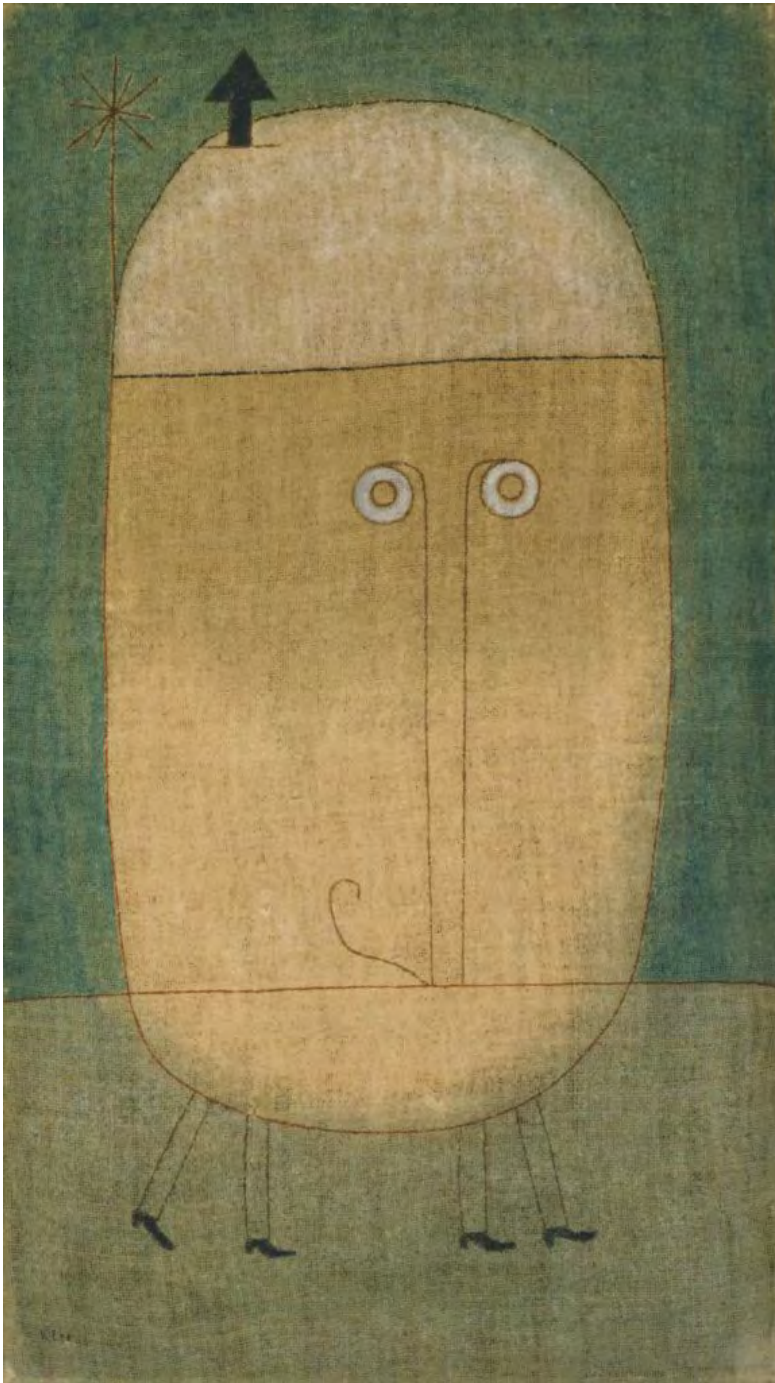
Még soha nem féltem ennyire. Vagy nem is félelem volt? Valami rám tört, az egyszer biztos. Hirtelen élesebben hallottam, minden apró neszre összerementem, és észrevettem, amiket azelőtt soha. Ha jól tudom, ezt az adrenalin okozza, és valami ijesztő dolog hatására kerül a vérbe. Maradjunk annyiban, hogy baromira megijedtem.

Nem is értem, hogy történhetett, otthonosan mozogtam a tömegben most is, mint mindig, igyekeztem együtt sodródni velük, nem úgy, mint azok a tahók, akik szilárdan megálltak, hogy a telefonjukat nyomogassák, és tapodtat sem mozdultak, hagyták, hogy a sok ember feltorlódjon, kerüljessék őket, rá se hederítettek az egymástól elnézést kérőkre, amikor egymás lábára tiportak – az kegyetlenül tud fájni, egyszer túsarkúval lépett rám egy nő, mikor fékezett a tuja, csillagokat láttam, elhíheted –, szóval én igyekeztem utat adni a leszállóknak, és beljebb nyomakodtam, ha az kellett, tudod, hogy legyen hely a felszálláshoz, a táskámat is magamhoz szorítottam, ne akadjon bele senkibe.

le kéne lépni mihamarabb

És mégis! Érted te ezt? Mindezek dacára néztek! De úgy, hogy a hátam is beleborsózott (Marcsi dadustól hallottam ezt, sose értettem, mindig a közösen pucolt zöldborsó jut eszembe róla: nyolc-tíz gyerek ült körbe egy hatalmas vájdlingot és dobáltuk bele a borsót, a dadus meg mondott mindenfélét, mesét, történeteket, vagy csak magyarázott valamit, nagyon választékosan, el se hinnéd, hogy csak konyhás volt, egy csomó szót tanultam tőle). De vissza a nézéshez... Tényleg vérfagyasztó, ha egy rakás szigorú arc stíröli az embert, az intuícióm (ez is jó szó, mi?) azt mondta, le kéne lépni mihamarabb, kár volna a belőtt frizuráért, nem kellene összetűzésbe kerülni senkivel. Főleg, mert fingom sem volt, mit akartak...

Figyelsz egyáltalán? Hé, van ott valaki? Adhatnál egy cigit! Figyu, jól áll a nyakkendőm? Nem csálé? Tudod, ez az első alkalom, hogy felvettem, pedig rég megvan. Egy karácsonyi csomagban volt, olyan cipős dobozosban, tudod. Piros, látod? Itt meg rózsaszín. Lehetne szebb, de ez jutott, nem lehetett válogatni. Az öltönyt meg a szeretetszolgálat adta két éve. Kicsit kinőttem, de még jó, ha nem gombolom be elől. Meg nyújtózni sem kellene. Mit szólna Rozi, ha látná, milyen kurta. Rozi a barátnőm, idősebb nálam két évvel, tavaly végzett, kint lakik a városban, nem intézetis többé. Tök véletlenül összefutottam vele a minap, eldumáltunk, a végén megkérdeztem, eljönne-e velem randira, azt mondta, persze, még jó! Ezért a nyakkendő meg az öltöny. Klassz nő a Rozi, és válogatós. Hozzá indultam, de késett a buszom, felugrottam hát a villamosra, bár csak egy megálló. Azok meg elkezdték a nézést.

Paul Klee: A félelem maszkja

Egész kör alakult körülöttem, ami fura, tekintve, hogy mennyire tele volt a kocsi. Egyik kézzel kapaszkodtak, a másikkal a ruhájukhoz szorították a táskájukat, kifejezéstelen arccal meredtek rám. Nem szóltam, nehogy még jobban felhúzzák magukat – mi bajuk lehet velem? „Valaki nézze már meg a táskáját, miért szorítja annyira?!”, kiabált egy férfi hátulról. Hátrább húzódtam, csakhogy a tömeg nem engedett. Igyekeztem belefújni magam, de mint egy fal, olyan volt. És suttogott. Az előző férfit leszámítva senki sem beszélt hangosan, csak elvétett susmorgások jöttek (koszos suttyó..., miért engedik emberek közé az ilyet..., hogy került ez ide...?, küldjék mindet haza...) és hasonlók, kivéve egyet: miért nem hagyják már békén...?! Egy szemüveges lány volt az, felé mozdultam. Persze nem érhettem oda hozzá, a fal összezárt, fogoly lettem.

tompa reccsenés

A villamos megállt, le kellett volna szállnom, de mozdulni sem bírtam. Elbukom a randit a végén, Rozi nem fog megvárni, mire visszaérek. A táskát a testemmel védve elszántan törtetem az ajtó felé, ám valaki erélyesen

visszalökött. Pont a táskába tenyerelt. A tompa reccsenést aligha hallotta más. Egy mázas csésze volt, én csináltam, tudod, fazekas leszek, ha elvégzem az iskolát. Rozinak lett volna...

Az volt a legszörnyűbb, hogy senki se mondta, mi a bajuk velem... Próbáltam megkérdezni, de nem jött ki hang a torkomon, tátogtam csak, mint hal a parton. Tényleg félttem.

Vagy három megállót mentünk, mire kiszabadultam, már majdnem a végállomásnál jártunk, és megritkult a tömeg. Egy ugrással az ajtónál voltam, kiugrottam, aztán futás! Még hallottam, hogy indulás előtt a hangosbemondó figyelmezteti az utasokat, vigyázzanak, mert a szerelvényen zsebtolvajok garázdálkodhatnak...

Gyalog rohantam vissza a randira, de ahogy sejtettem, Rozi már nem volt ott. Tudtam a mobilszámát, felhívtam egy fülkéből, elmondtam, mi történt. Lúzer!, vágta oda és letette. Közben elment az utolsó busz, itt ragadtam a városban éjszakára. Nem ismerek erre senkit se.

Nézd, én tudom, hogy egy utcai biztonsági kamerának szövegelek, valszeg csak egy cédé van a túloldalon, mint a filmekben, de ha mégis van ott valaki, nem szólnál egy szót, kérlek, jó lenne megdumálni valakivel ezt az egészet. És nincs mégis egy cigid?

felső kép | Paul Klee: Félelemkitörés